

דער יוד

(DER JUDE)

ציטשריפט

פֿיר אלע יודישע אינטערעסען.

ערשיינט יעדע וואָך.

פֿערלאג: חברה "אחיאסף".

אבאנאמענטס פרייז יאָהרליך:
אָסטרייך-אונגארן 6.— פֿלאַרין,
האַלביאָהריג 3.—
פֿירטעליאָהריג 1.50
דייטשלאַנד 10.— מאַרק,
אַרץ ישׂראל 12.— פֿראַנק,
אַנדערע לענדער 15.—
אַמעריקאַ, ענגלאַנד 10.— שילינג.

פרייז פֿון מודעות (אַנצייגען):
פֿיר יעדער קליינע שורה פעטיט
10 קרייצער, 25 פֿענינג, 10 קאפּ.

דער פרייז פֿיר רוססלאַנד:
גאַנץ יאָהרליך 5.— רובל,
האַלב יאָהרליך 3.— רובל,
פֿיערטעל יאָהרליך 1.50 רובל.
מען קען אויך אויסצאהלען אין
3 ראטען:
ביים אבאנירען 2 רובל
דען 1טען אפריל 2
דען 1טען אויגוסט 1
ענדערען די אדרעסע קאסט
20 קאפּ.

Krakau, 18 Jänner 1900.

נומר 2.

קראקווא, שבט תר"ס.

אינהאלט:

- (א) דאָס פֿאָלק און די אינטעליגענץ. ד"ר ש. בערנפֿעלד.
- (ב) ציוניזם און פראַגרעס.
- (ג) ברעף צו דער עלטער באבע. ב. שמואליק.
- (ד) פאליטישע איבערויכט.
- (ה) צייטונגס-שטימען.
- (ו) יודישע שטעדט און שטעדטליך.
- (ז) די יודישע וועלט.
- (ח) אלגעמיינע וועלט נייעס.
- (ט) מיין ליעד. געדיכט.
- (י) * * * געדיכט.
- (יא) קאליקעס. ערצעהלונג.
- (יב) יודישע געשיכטע.
- (יג) מיליאָנען. פֿעלעטאָן.

ה. תר"ס

וואכענ-קאלענדער (לוח)

1900

די טעג פֿון חודש וואָך		שבט (דעקאבר) יאנואר-סטצען		נייער ס.	אלט. ס.
				יאנואר	יאנוואר
כא	זונטאג			21	9
כב	מאנטאג			22	10
כג	דינסטאג			23	11
כד	מיטוואך			24	12
כה	דאנערס.			25	13
כו	פֿרויטאג			26	14
כז	שבת	משפטים, מעבענשט ראש חודש אדר א'.		27	15

קורצע פֿערצייכנונגען פֿון דער יודישער געשיכטע.

טאג יאהר
כב ג'תשצט קיסר קאליגולא האט צוריק גענומען די גזרה פון אויפֿשטעלען זיין בילד אין בית המקדש.

כג ה'תרכד געשטאַרבֿען דער בערלינער רב ר' יחיאל מיכל זק"ש.

כד ה'תר"ך געשטאַרבֿען אין קרעמעניץ ר' יצחק בער לעוויוואהן (ריב"ל).

כה ה'תרמג געשטאַרבֿען אין קעניגסבערג הג' ר' ישראל ליפקין סאלאנטער.

כו ה'רמ"א זענען פֿערברענט געוואָרען אויף קדוש השם 17 אנוסים אין שפאניען.

צו אבאנירען:

אין וויען:

E. Torczyner, Wien I, Rudolfsplatz 6.

אין קראקא:

Administration „DER JUDE“, Krakau, Dietelsgasse 45.

אין ווארשא:

Verlag „Achiasaf“, Warschau, Postkiste Nr 25, mündlich: Twarda 6, Thür II.

אין לאדז, ביי אונזערעם פערטערער:

S. Hochberg, Lodz, Cegielnianastr. 36.

דער יוד איז אויך איינגעטראגען אין דער צייטונגספרייזליסטע דער ק. ק. עסטרייכישען פאסט אונטער דער נומער: 1920 a Nachtrag VII.

געזעלשאפט „ברמל“ ווארשא

אויסשליסליכער פֿערקויף פֿיר גאנץ רוסלאנד

פון נאטירליכען וויין און קאניאק

וועלכער ווערד אויסגעארבייט
איז די וויינגערשנער
פֿון די
ידישע קאלאניעס
אין
אריז ישראל

דער עטיקעט איז בעשטעטיגט פֿון דער רוסישער רעגירונג.

די מארקע איז בעשטעטיגט פֿון דער רוסישער רעגירונג.

צו לויבען דעם ברמל-וויין און קאניאק איז גאנץ איבריג, ווייל זיין זענען שוין אנערקאנט פֿון די גראססטע פאכלייטע פֿיר איינציג נאטירליך און ריין און קענען קאנקורירען מיט דיא בעסטע פראנצאזישע און אנדערע אויסלאנדישע פיינסטע סארטען.

הויפט-קאנטאר אין ווארשא, נאלעווקי ג' 2, טעלעפאן נ' 1438.

אדרעססע פֿיר בריעף: Товарищество Кармелъ Варшава. פֿיר טעלעגראמען: Варшава Кармелъ. אכטהילונג פֿיר זיד-רוסלאנד אין אדעססא רישעליעווסקא אין דעם הייז פֿון ה' כארבאש:

אדרעססע פֿיר בריעף: Товарищество Кармелъ Одесса. פֿיר טעלעגראמען: Одесса Кармелъ.

צו אדעססער ראיאן געהערען די גובערניעס: חערסאן, קישינעוו, יעקאטערינאסלאוו, פאדאלסק, קיעוו, חארקאוו, פאלטאווא, קרים און קאווקא.

אונזערע וויינען און קאניאקען בעקומט מען אין אלע ווייטהאנדלונגען

כדי צו בעווארנען ברמל-וויין און קאניאקען פֿון נאכגעפֿעלשטע, פֿערקויפֿען מיר א זעכע וויינען און קאניאקען נור אין פֿלעישער פֿערזיגעלט מיט אונזער סטעמפל און פֿערקניפט מיט דער פלאמבע פֿון „ברמל“.

НИВА

“ ДАЕТЪ ВЪ ТЕЧЕНІЕ
одного 1900 года

своимъ подписчикамъ

бесплатно

„ПОДПИСНАЯ ЦѢНА НИВЫ“

на годъ со всѣми приложениями:

Безъ достав-
ки въ СПБ. 5 р. 50 к.

Съ доставкою
въ СПБ. 6 р. 50 к.

Безъ доставки: 1) въ Мо-
сквѣ, въ Конторѣ Н. Печ-
ковской 6 р. 25 к.; 2) Въ
Одессѣ, въ книжн. магаз.
«Образование»—6 р. 50 к.

Съ перес.
во всѣ горо-
да и мѣстн. 7 р.

Россіи . . .

За границу—10 р.
Разсрочка плате-
жа въ 2 и 3 срока.

Подписчики «НИВЫ» получаютъ въ 1900 г.:

52 №№ журнала «Н И В А» (до 1500 столбцовъ текста и 500 гравюръ).

12 ТОМОВЪ ПОЛНАГО СОБРАНІЯ СО-
чиненій Н. В. ГОГОЛЯ,
которое будетъ весьма значительно дополнено
материаломъ, не помѣщеннымъ въ послѣднихъ
изданіяхъ соч. Гоголя, и будетъ отпечатано
на хорошей бѣлой глазированной бумагѣ.

12 КНИГЪ «ЕЖЕМѢСЯЧНЫХЪ ЛИТЕРАТ. ПРИ-
ЛОЖЕНІЙ» (романы, повѣсти, рассказы,
популярно-научныя статьи и проч. современныхъ авторовъ).

12 №№ «ПАРИЖСКИХЪ МОДЪ» (до 300 модныхъ
гравюръ по послѣднимъ фасонамъ лучшихъ
мастеровъ).

ПОЛНОЕ СОБРАНІЕ СОЧИНЕНІЙ

Н. В. ГОГОЛЯ

СЪ ПОРТРЕТОМЪ, ФАКСИМИЛЕ И АВТОГРАФОМЪ.

12 №№ рукодѣльныхъ и выпильныхъ работъ и выкроекъ
въ натуральную величину (около 600 рисунк.
и чертежъ).

СТѢННОЙ КАЛЕНДАРЬ на 1900 г., печатан. красками.

Подробное иллюстрированное объявленіе высылается
бесплатно.

Требованія адресовать въ Главную Контору журн. «НИВА», С.-Петербургъ, Малая Морская, 22.

דער יוד

צייטשריפט

פֿיר אלע יודישע אינטערעסען.

ערשיינט יעדע וואָך.

פֿערלאג: חברת "אחיאסף".

דער פרייז פֿיר רוסלאנד :
גאנץ-יאָהרליך — 5. רובל.
האלב-יאָהרליך — 3. רובל.
פֿירטעל-יאָהרליך 1.50 רובל.

מען קען אויך אויסצאהלען אין
3 ראטען :

ביים אבאנירען — 2 רובל
דען 1טען אפריל — 2 "
דען 1טען אויגוסט — 1 "

ענדערען די אדרעסע קאסט
20 קאפ.

אבאנאמענטס פרייז יאָהרליך :
אמטרייך-אונגארן — 6. פֿלארין.
האלב-יאָהרליך — 3. "
פֿירטעל-יאָהרליך — 1.50 "
רויטשלאנד — 10. מארק.
ארץ ישראל — 12. פֿראנק.
אנדערע לענדער — 15. "
אמעריקא, ענגלאנד — 10. שילינג.

פרייז פֿון מודעות (אנצייגען) :
פֿיר יעדע קליינע שורה פעמיט
10 קרייצער, 25 פֿעניג, 10 קאפ.

Erscheint Donnerstag.

Krakau, 18. Jänner 1900.

נומר 2.

קראקויא, שבט תר"ס.

און אקערבויער וואָס וואָהנען אין די דערפער. איך קען אַ סך פֿאַמיליען
אין דייטשלאנד וועלכע קומען אַרויס פֿון המון עס און זיי געבען דער-
מיט צו דער אַריסטאָקראַטיע נייע כחות. דער זידע איז נאָך געווען אַ
פשוט'ר מענטש, אַ בעל מלאכה, אַ אַרבייטער, אַ בויער, אַ דיענער ; די
באָבע אַ דיענסטמיידיל, זייער זוהן איז שוין אויפֿגעקומען און איז גע-
וואָרען אַ שטיקל מענטש און האָט אַ בכבוד'ע פֿרוי גענומען. זיי האָבען
זייערע קינדער געגעבען שטודירען און פֿון זיי זענען געוואָרען גרויסע
לייט, פֿראַפֿעסאָרען, פֿאַבריקאַנטען, גרויסע סוחרים, הויכע בעאַמטע. די
דייטשען האַלטען נישט פֿיל פֿון יחוס. אזוינע מענטשען קענען זיך מתחתן
זיין מיט די העכסטע קלאַסען און ברענגען צו זיי זייערע פֿרישע קרעפֿ-
טען, זייערע נייע כחות. דאָס אַלעס איז ביי אונז אין מערבֿ-איירופּא נישט
דאָ. מיר האָבען נישט קיין פֿאַלק און געפֿינען נישט קיין נייע כחות. אַודאי
זענען אויך דאָ ביי אונז אויפֿגעקומענע לייט, אַבער נישט פֿון פֿאַלק, דער
טאַטע איז געווען אַ קליין סוחר'ל, דער זוהן איז אַ גרויסער סוחר; דער
טאַטע האָט געהאַנדעלט מיט אַלטע קליידער, דער זוהן האַנדעלט מיט
נייע קליידער, מיט בריליאַנטען אַדער דרעהט זיך אַרום אויף דער בערזע
און איז אַ גרויסער פֿעל דָבָר. דער טאַטע איז געווען אַ רבֿ אַדער אַ
מלמד און דער זוהן איז אַ פֿראַפֿעסאָר. דאָס אַלעס איז אַבער נור איין
שטייגער, נור איין קלאַס פֿון מענטשען. — אין רוסלאנד, פּוילן, גאַליצ-
יען און רומעניען איז פֿערהאַנגען אַ אמת'ר פֿאַלק, אַבער מיר קעהרען זיך
מיט איהם גאָר נישט אָן. מיר שעמען זיך מיט איהם, און ווען מיר זענען
זיך שוין אַביסעל מקרבֿ צו אונזער פֿאַלק מיינען מיר, דאָס מיר טהוען אַ
גרויסע מַצוֹת. עס קומט אונז דערפֿאַר אַ "יִישׁר כַּח", אַ שענעם דאַנק.
מיר ווייסען נישט, דאָס מיר האָבען דעם פשוט'ן עולם מעהר נייטהיג
אַלס דער פשוט'ר עולם אונז. מיט אונזער המון'עס האָבען מיר זיך אַ-
ודאי נישט צו שעמען ; ער איז פֿיל בעסער. אַלס דער המון ביי זיי. איך
וויל גאָר נישט חנפֿ'נען, אַודאי געפֿינט זיך אויך ביי אונז אַ סך שלעכטע
מענטשען, גנבים, שווינדלער, געזינדעל אַלער אַרט. אַבער אין אמת'ן גע-
הערען נישט אזוינע צום אייגענטליכען פֿאַלק. אונזער אַרים פֿאַלק אַרבייט
און האַרעוועט ביטער און שווער, זיי זענען פשוט'ע אַרבייטער, בעלי-
מלאכות, משרתים, לאַסט־טראַגער, זיי טרינקען נישט און זענען נישט
אויסגעלאַסען אַזוי ווי דער גרויסער המון אין די גרויסע איירופּעאישע
שטעט. זיי זענען זיך מקרבֿ פֿאַר די ערציהונג פֿון זייערע קינדער און
האַלטען טייער עהרליכקייט און גוטע יודישקייט ; אמת דער המון'עס
ווייס נישט פֿון דרך-אָרץ, ווייס נישט ווי צו רעדען מיט אַ געבילדעטען, קען
נישט טאַנצען, האָט קיין פֿראַק און קיין גלאַסירטע האַנדשוה. אַבער
מיינט איהר דאָס דער גרויסשטעדישער המון אין איירופּא איז בעסער?
מיינט איהר, איהם קען מען לאַדען צום באַל ? אונזער המון איז דאָך
האַטש נישט אַזוי גראַב, פֿערשפורט נישט זיין ביסעל פֿערדינסט, שיקט נישט

דאס פאלק און די אינטעליגענץ.

אין דער לעצטער צייט איז ביי אונז אין דייטשלאנד פֿיעל דערי-
בער געשריבען געוואָרען, צו בעווייזען, דאָס מיר יודען זענען נאָך אַ
פֿאַלק, האָטש מיר זענען צערשטרייט און פֿערוואַנעלט אַזוי פֿיעל יאָהר
אין אלע לענדער פֿון דער וועלט. מען ברענגט ראיות פֿון דער געשיכטע
און דער פֿילאָזאָפֿיע, דאָס מיר האָבען טאַקע נישט אויפֿגעהערט חמיד צו
זיין אַ פֿאַלק, אַבער וואָס נוצען אונז די ראיות, דער עיקר איז דערביי
דאָס געפֿיהל, אויב מיר ווילען זיין און בלייבען אַ פֿאַלק. און
ווען מיר ווילען שוין יאָ זיין אַ פֿאַלק מוזען מיר אַלערערשטענס אַ פֿאַלק
האַבען. דען וואָס הייסט דאָס אַ פֿאַלק ? שוין אונזערע חכמים האָבען
פֿאַרציטען דאָס יודישע פֿאַלק געלויבט, דאָס אין איהם זענען פֿערהאַנגען
אלע קלאַסען וואָס געהערען צו אַ פֿאַלק : תלמידי חכמים, פֿעלי מלאכות, אַר-
און סוחרים, און אויך פשוט'ע יודען, פֿראַסטער עולם, וואָס מען רופֿט
געוועהנליך המון'עס. דאָס איז אַודאי אַמת און ריכטיג, אַבער מען קען
היינט די זאך נאָך ווייטער בעטראַכטען און מען וועט געפֿינען, דאָס דער
עיקר איז פֿאַרט דער המון'עס, די קליינע קרעמער, פֿעלי מלאכות, אַר-
בייטער, אַקערבויער, משרתים, וואָס האָבען ביי אונז קיין גרויסע חשיבות
נישט. אַ פֿאַלק אַהן תלמידי חכמים איז אונגעלערנט און אונגעבילדעט.
דאָס איז אַבער נאָך גאָר קיין גרויס אומגליק נישט. אַזא פֿאַלק ווערט
נישט אַלט און פֿל זמן מען איז נאָך יונג קען מען דאָך נאָך לערנען.
אויך אַ פֿאַלק אַהן בעלי בתים, אַהן סוחרים און פֿאַבריקאַנטען, אַהן
אינדוסטריע און רייכקייט איז נישט אַזוי אומגליקליך, עס איז אַאָרימעס
פֿאַלק וואָס קען נאָך רייך ווערען, און אַרימקייט איז גאָר קיין שאַנד
נישט. אַבער אַ פֿאַלק פֿון לויטער געלערנטע און סוחרים אַהן אַ המון
עס, אַהן אַ פֿראַסטען עולם, אַהן אַרבייטער און בעלי מלאכות איז אַ
מין פֿרייה וואָס קען נישט לאַנג בעשטעהן. אַ פֿאַלק מוז זיין ווי אַ
מענטשליכער גוף וואָס אין איהם זענען דאָ אלע אַיברים ! קאָפּ, האַרץ,
הענד און פֿיס און די איבריגע איברים. עס איז אַבער נאָך נישט גענוג,
דאָס אלע איברים זאָלען עקזיסטירען, זיי מוזען אויך זיין צוזאַמען גע-
וואַקסען, צוזאַמען געהערען, צוזאַמען פֿערבונדען. מע רופֿט דאָס אין דער
וויסענשאַפֿט : אָרגאַניש פֿערבונדען, אַ אָרגאַנישער קערפּער.

היינט לאָמיר זעהן, אויב מיר יודען אין איצטיגער צייט זענען אַ
פֿאַלק ? איך וויל גאָר נישט ריידען פֿון אונזערע ברודער אין מערבֿ-איי-
רופּא. זיי זענען נישט קיין פֿאַלק און קענען אויך קיין פֿאַלק נישט זיין,
ווייל זיי פֿעהלט דער המון'עס, דער פשוט'ער עולם פֿון דער אַרבייטענ-
דער קלאַס, פֿון די בעלי-מלאכות, דערפֿאַר איז ביי אונז אין מערבֿ-
איירופּא אַזוי שוואַך דאָס פֿאַלקסגעפֿיהל און די יודישקייט הויבט אַהן
ביסליכווייס צו פֿאַלען. ביי אַנדערע פֿעלקער האָבען די העכערע קלאַסען
פֿון וואָנען צו שעפען כחות, פֿון דעם פשוט'ן פֿאַלק, פֿון די אַרבייטער

האָט נאָך די נאַציאָנאַלע שפּראַך געשפּראַכען. א ליטעראַטור האָט די טשעכישע שפּראַך גאָר נישט געהאַט. אָבער מיט איינמאַל האט אָנגער- הויבען די אינטעליגענץ אויפצופרישען די נאַציאָנאַלע שפּראַך און פֿון דער שפּראַך איז געוואָרען די נאַציאָנאַלע בעוועגונג, וואָס איז אַצונד אין עסטרייך אזוי מעכטיג און גרויס.

דאסזעלבע איז אויך געווען אין אונגאַרן, וואו פֿאַר א יאָהר אַכציג צוריק איז די נאַציאָנאַלע שפּראַך געווען פֿערגעסען. די אינטעליגענץ האָט געשפּראַכען דייטש אָדער גאָר לאטייניש, דער ניעדריגער עולם אונגאַריש. מיט דער צייט אָבער וואס די אינטעליגענץ האט זיך צוריק געקעהרט צום פֿאָלק און האט אָנגעהויבען צו ריידען אין זיין שפּראַך האט זיך אויך די נאַציאָן צוריקגעקעהרט צום לעבען, אָבער ווען ביי אונז וועלען די געבילדעטע זיך האלטען פֿאַר עפֿים בעסערס, פֿאַר אַ- ריסטאָקראַטען און גרויסע לייט און זיך שעמען מיט זייערע אַרימע בריי- דער וועט ביי אונז קיינמאַל נישט ווערען אַ אמת'ע נאַציאָנאַלע בעוועגונג. די אינטעליגענץ מוז צום פֿאָלק צוריקקעהרען און זיך מיט איהם איינס פֿיהלען. זי מוז דאָס פֿאָלק בעלעהרען און וויינע פֿיהרער זיין, אָבער אָהן גאָר און נישט עפֿים מיט דער מיינונג אַז זיי אַרבייטען פֿאַר דעם פֿאָלק. ווען איך רייך פֿון פֿאָלקסבעלעהרונג מיינ איך אָבער נישט "היִשְׁפֿלֶה"; מע זאָל דעם פֿאָלקסגלויבען נישט פֿערלאַכען און פֿערשפּאַטען ווי אונזערע פֿריהערע "משכילים" האָבען געטהון, און דאָמיט איז דאָס פֿאָלק נאָך פֿערמדער צו אונז געוואָרען.

איך מיינ מען זאָל געבען דעם פֿאָלק בעלעהרונג אין זיין שפּראַך, וואָס איהם קען בריינגען נוצען, דער פֿשוט'ר יוד זאָל וויסען דאָס וואָס ער מוז וויסען אַלס מענטש און אַלס יוד. מיר מוזען אויך טראַכטען די לאַגע פֿון פֿאָלק צו פֿערבעסערן נאָך אינזערע פֿחות און נאָך אונזער מעגליכקייט, מיר מוזען הויבען אין פֿאָלק די מאָראַל און די ערציהונג, ווי אַלע ציוויליזירטע אומות טהוען. די אינטעליגענטע מענער פֿערשאַ- פֿען דעם פֿאָלק גוטע נוצליכע ביכער, צייטונגען, זיי קומען מיט דעם

זיינע טעכטער אויפֿ'ן גאס, און ווען עס קומט יאָ דאָס אַמאָל פֿאַר, איז עס אַוראי א גרויסע זעלטענהייט. היינט פֿאַר וואָס שעמט זיך אונזערע אַריסטאָקראַטיע און אונזער אינטעליגענץ מיט דעם פֿאָלק? און מיר ריידען פֿון דעם יודישען פֿאָלק? האָבען מיר אַ פֿאָלק? יאָ. מיר האָבען אַ פֿאָלק, אָבער מיר זענען פֿרעמד צו איהם און מיר האָבען פֿון איהם גאָר קיין נוצען. דאס פֿאָלק אָהן אונז איז אונגעבילדעט און אַריס, אָבער מיר אָהן דעם פֿאָלק זענען גאר נישט. מיר זענען צוזאַמען מיט דעם פֿאָלק, אָבער נישט מיט איהם אַרגאַניש פֿערבונדען, עס קומט מיר פֿאַר ווי אַ זאָק אַרבעט, אַז זענען די אַרבעט צוזאַמען אָבער זיי קעהרען זיך נישט אָן איינער מיט דעם אַנדערן. אונזער אַחדות איז אפשר אין די צרות וואָס מיר ליידען אַלס יודען, איינער מעהר און דער אַנדערער וועניגער, — ווייטער קען איינער דעם אַנדערן נישט.

אין דער אמת'ען איז דאס אַ אַלטער חֶסְדֵּן פֿון אונז יודען, אַ אַלטע קרענק, דאס מיר שעמען זיך מיט דעם בעל מלאכה, מיט דעם פשוט'ן מענטשען, האָטש אונזערע גרויסע חכמים האָבען תמיד געלויבט דעם נְהִיגָה מִיָּנִיעַ פֿפֿו, דעם וואָס לעבט פֿון זיין שווערער אַרבייט. ביי אונז האָט די אינטעליגענץ תמיד אַ מין גאָר געהאַט געגען דעם חמוץ- עס, אַלס ער וואָלט גאָר נישט געהערט צום פֿלל יִשְׂרָאֵל. גאר אין די אַלטע צייטען איז דאָס נאָך נישט אַזוי שערליך געווען: די תלמידי חכמים און לומדים האָבען זיך אַוועקגעלאָזט פֿונ'ם פֿאָלק, אָבער דאס פֿאָלק האָט גרויס דרך-ארי'ן געהאַט פֿאַר די תלמידי חכמים און איז זיי טאַקי גאָנגעלאָפֿען, היינט האָט אויך דאס אויפֿגעהערט. די אינטעליגענץ איז פֿרעמד צום פֿאָלק און דאס פֿאָלק איז אויך פֿרעמד צו דער אינטעלי- גענץ. ווי קען אונזער נאַציאָן אַ קיום האָבען? אַ נאַציאָנאַלע בעוועגונג קען נור פֿונ'ם פֿאָלק אַרויסקומען, דאָס האָבען מיר געזעהן אין דער גע- שיכטע פֿון אַלע פֿעלקער, וואָס זענען אין דעם לעצטען יאָרהונדערט צום לעבען אויפֿגעוועקט. פֿאַר אַ יאָהר זעכציג צוריק האָט מען אין בעהמען גאָר קיין טשעכיש נישט געקענט, נור דאס ניעדריגע פֿאָלק אַליין

פֿעלעטאָן

מִלִּיאָנען !

אַ נייער ראָמאַן פֿון דער יעהופּעצער בערזע אין ברויזלעך.

פֿון שלום-עליכם.

XIV.

שיינה שיינדיל פֿון מאזעפּעווקע צו איהר מאַנן מנחם מענדיל אין יעהופּעץ. לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל ז"ל.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנק אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס געמליכע פֿון דיר צו הערען אויף ווייטער נישט ערגער. **צווייטענס** שרייב איך דיר, אַז מיינ לעבען איז קיין לעבען נישט, ווי זאָגט די מאַמע מיינע: „איידער אַזוי צו פֿאַהרען איז שוין גלייכער געהן צו פֿוס". איך קען מיר פֿאַרשטעלען, אַז אַך און אַז וועה, ווער דייע סוחרים זענען, אַז מע קומט זיך צונויף רעדען פֿון אַ וואַלד, וואָס טרעפֿט אָן „מיללי מיליאָסען", וואַרפֿט מען אַוועק האַק און פּאַק און מען זעצט זיך אַנידער אויף אַ גאַנצער נאַכט שפּילען אין „אַקע", עס זאָל אייך אַזוי אַקען אין קאַפּ ווי עס אַקעט מיר אין האַרצען, בשעת דער וויסטער פֿינסטערער הוסט קומט מיר אָן! וועה איז מיר, ווינד איז מיר, צו וואָס איך האָב מיר דערלעבט, אַז מיינ מאַן, וואָס האָט קיין מאַל נישט געוואוסט קיין צורה פֿון קיין קאַרט, זאָל ער אַצינד רעדען פֿון קאַרטען און פֿון דעם שענעם שפּיעל וואָס מע רופֿט זיי „פֿערדיל- מערדיל" עס געהט דיר מעהר נישט אָפּ, מענדיל, צו דייע זיידענע קליידער, אַז דו אַליין זאָלסט שוין אויך שפּילען מיט אַלע ווייכער אין דעם שענעם שפּיעל, ווערען אַ קאַרטיאָזשניק אויף דער עלטער! נאָ דיר גאָר וועלער! ווי קומסט דו צו וועלער? דיין טאַטע האָט געהאַנדעלט מיט וואַלד? צי דער זיידע דייער האָט אָנגעקוקט אַ וואַלד? צי דו אַליין האָסט דען געזעהן אַ כּאָל ווי אַ בייס וואַקסט? ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „ווי קומט אַרב האַנדלען מיט חזירים?". איך האָב מורא, אַז פֿון דייע וועלדער זאָל זיך נישט אויסלאָזען אַבוידעס, גלייך ווי פֿון אַלע דייע גילדענע געשעפֿטען, וואָרום לויט דו שרייבסט מיר פֿון דייע איצטיגע סוחרים, זעה איך אַרויס, אַז דער קופּערפֿויגעל דייער זאָל מיר מוחל זיין איז אָדער אַ לץ אָדער אַ ליגנער, און דיין רב שמייער פֿון שדה-לבן איז

טאַקי אַ שמייער, דאָס הייסט אַ לעקיש אַ גרויסער, מיינע צרות אויף זיין קאַפּ און אויף דייע הענד און פֿיס, ווי עס ווינשט דיר פֿיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פֿרוי

די גאַנצע וועלט טראַגט דיר אויפֿ'ן קאַפּ האָב דיר אַכציג שוואַרצע יאָהר! יענע וואָך איז זיך מיישב דיין קרובה יענטיל, די כפרה זאָל זי דיר זיין פֿאַר מיר, און באַגעגענט זיך מיט דער מאַמע מיינער אין מאַרק ביי די פֿיש און הויבט אָן מיר צו באַוויינען און צו באַקלאַגען, אַ מכה איהר אַ גרויסע! באַשר, זאָגט זי, ס'איז אויף מיר אַ ביטערער רחמנות, וואָס דו האָסט מיר, זאָגט זי, אַוועק- געוואָרפֿען אַ יוגענד, פֿאַרוויסט, פֿאַ-פֿינסטערט מיינ וועלט, וויסט זאָל איהר זיין און פֿינסטער! פֿאַר וואָס, זאָגט זי, נעם איך שוין בעסער נישט קיין גט ביי דיר און איין עק לאָז דאָס האָבען? כּאָל דיר זי האָט זיך פֿון דער מאַמע נישט גענאַרט; זי האָט זיך חלילה מיט איהר נישט געקריגט נישט געזירעלט, נאָ- גלאַט אַזוי דערלאַנגט מיט ווערטער ווי זי קען: „דאָרטען ווי צוויי זענען אויף איין קי- שען טאָר זיך דער דריטער נישט מישען און איידער אַנייער שאַרבען איז גלייכער איין אַלטער טאַפּ; גוטע פֿריינד זענען ווי קראַפּיווע, וואַקסען אָהן רעגען; פֿאַר וואָס קוקסט דו בעסער נישט אויף אַ געהענטערען? איטליכער דעהערט ווי יע- גער האָט געגעסען קנאָביל; לאָז איטליכען דאָרען דער קאַפּ פֿאַר זיך וועט ער פֿאַרגעסען אָן יענעם; איין אַקס האָט אַ לאַנגע צונג און קען קיין שופּר נישט בלאָזען"... וכדומה אַזעלכע ווערטליך האָט איהר די מאַמע דערצעהלט אַזוי לאַנג ביי יענטיל איז אַוועק אין אַלדע שוואַרצע יאָהר, עס האָט איהר אָפּגענו- מען דאָס לשון.

XV.

מנחם מענדיל פֿון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה שיינדיל אין מאזעפּעווקע. לוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום, השם יתברך זאָל העלפֿען מע זאָל תמיד האַרבען איינס פֿונ'ם אַנדערען נור גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות אמן. **והשנית** זיי וויסען, אַז פֿונ'ם וואַלד, וואָס קופּערפֿויגעל האָט מיר אויפֿגעגעבען, האָט זיך אויסגעלאָזט אַ סטעפּ; ס'איז לאַ הובים ולא יער, נישט קיין וואַלד, נישט קיין בוימער, נישט קיין טייך, אַ נעכטיגער טאַג! אומזיסט געדילט אַ קאַפּ אי יענעם אי זיך; אומזיסט געבראַכען פֿיס; געריסען שטייוועל. טאַמער וויסט דו, צו וואָס האָט עס איהם געטויגט, אַט דעם קופּערפֿויגעל, ער זאָל מיר אַראָפּפֿיהרען פֿונ'ם וועג? איך

נענין וועט שרייבען אין דער מוטערשפראך פון אונזער פאלק וועט זיך אויך די שפראך פֿיעל הויבען. אזוי האָבען די משעכען געטהון, אזוי טהון אַצונד די פֿלאַמען אין בעלגיע, ווייל זיי ווילען הויבען זייער נאָ-ציאָן. לשון־הקדש איז אונזער נאָציאָנאַל שפראַך, דער זשאַנגאָן אָבער איז אונזער פֿאַלקס שפראַך, אין וועלכער עס רעדט אונזער גאַנצע פֿאַלק. די יודען אין מֶעב־אירופּא האָבען קיין פֿאַלק נישט מער און פֿאַר זיי דאַרפֿען מיר זיך נישט מיט אונזער פֿאַלקס־שפראַך שעמען. ווען דאָס פֿאַלק וועט אַרפֿהערען צו ריידען זשאַנגאָן, וועלען מיר שפעטער שרייבען אין דער שפראַך, אין וועלכער עס וועט ריידען, אָבער זיך פֿון פֿאַלק צו דערווייטערן ווייל עס פֿערשטעהט אַצונד נישט קיין אַנדער שפראַך, דאָס איז אַנדאָי נישט קיין גוטע עצה. מיר פֿער-לירען דערווייל דאָס פֿאַלק, און אַהן דעם פֿאַלק וועלען מיר קיינמאָל א נאָציאָן נישט זיין.

בערלין, ד״ר ש. בערנפֿעלד.

ציוניזם און פֿראַגרעס.

צו בעווייזען, אז די ציוניסטישע בעוועגונג שטימט איין מיט דעם פֿראַגרעס, אז זי איז דורך איהם אַרויסגערופֿען און אז זי העלפֿט נאָך ווייטער ענטוויקלען דעם פֿראַגרעס אין דער מענשהייט, דאַרפֿען מיר פֿרי-הער בעשטימען, וואָס מיר פֿערשטעהען אונטער דעם וואָרט פֿראַגרעס. דער פֿראַגרעס איז אַ טהייל פֿון אונזער גלויבען, וועלכער בעלעבט דעם גרעסטען טהייל פֿון דער מענשהייט. דאָס איז אונזער גלויבען, אז די ווילט, און מיר צוזאַמען מיט איהר, ווערט אַלין בעסער, אז די מענשהייט געהט אַלין ווייטער און ווייטער אויף דעם וועג פֿון פֿאַלקאַמענהייט, אַ וואָס ווייטער נעהנט זיך אַלין מער די מענשהייט צו אונזערע העכסטע אידעאלען פֿון מוסר און גוטס. דורך דעם גאַנג פֿון דער געשיכטליכער ענטוויקלונג ווערט אונזער גלויבען אין פֿראַגרעס אַלס פֿערשטאַרקט, זיך

פֿאַלק צוזאַמען, האַלטען גוטע דרשות אין זיין שפראַך, ריידען מיט איהם, ווייזען וואָס איהם פֿעהלט און סטאַרען זיך נאָך וויערע קרעפטען איהם צו נוצען. פֿאַרזאָהרען איז אין בערלין געווען אַ גרויסע אַסיפּה פֿון דיענסטמיידליך; זיי זענען צוזאַמענגעקומען און האָבען איבער זייער לאַגע געקלאַנגט, דאָס זיי ווערען נישט צום בעסטען בעהאַנדעלט. אַט זענען געבילדעטע מענשען געקומען און האָבען זייערע קלאַנגען געהערט, און טראַכטען זייער לאַגע צו פֿערבעסערן. אזוי האַנדלען די אומות-העולם; געהט אָבער איינעם פֿון אונז עפֿים אָן, וואָס און זען פשוט'ר עולם טהוט, ווי ער לעבט? נייע כחות קענען מיר נור פֿון פֿאַלק שעצען, דערפֿאַר מוזען מיר טראַכטען זיך צום פֿאַלק מקרבֿ צו זיין, עס זאָל צו אונז פֿטחון האָבען, אָבער גאָר נישט פֿון מַצוה ווענען נאר פֿון אונזערט ווענען. מיר האָבען אין יעדער קהלה אַ תלמוד תורה פֿון מצוה ווענען, פֿאַר "וצא זיין", און טאָק אַזאַ פֿנים האָט ביי אונז די תלמוד תורה. ביי די געבילדעטע אומות האָט מען שולען נישט פֿון מצוה ווענען נאָר ווייל מע ווייס גוט, דאָס די פֿאַלקסשולען זענען פֿאַר דער גאַנצער נאָציאָן, דען אַ פֿאַלק אַהן בילדונג, אַהן די נייטהיגע קענטניסע איז אַ אומגליק פֿאַר דער גאַנצער נאָציאָן. דערפֿאַר טהוט מען אַלעס וואָס ס'איז נור מעגליך צו פֿערבעסערן דעם הנוך פֿון פֿאַלק. און אזוי ווי מיט די שולען אזוי אויך מיט די חבֿרות, צו פֿערברייטערן בילדונג צווישען דעם פֿאַלק. די בעריהמטעסטע פֿראַפֿעסאָרען און געלערנטע מענער שעמען זיך נישט און קומען בעלעהרען דאָס פֿאַלק, גאָר נישט פֿון מצוה אָדער אפילו פֿון פֿאַטריאָטיזם ווענען, דאָס פֿערשטעהט זיך ממילא. מע ווייס אז דאָס פֿאַלק איז דער עיקר פֿנים נאָציאָנאַלען לעבען, דער שורש, דער וואָס מוז שטעהן אין אַ גוטער און פֿעטער ערד, נור דאָן בליהט און וואַקסט דער גאַנצער בוים. מיר בעדאַרפֿען זיך אויך נישט שעמען מיט אונזער פֿאַלקס־שפראַך; זי איז נישט עיגער ווי די שפראַך פֿון די בויערן אין טראַנסוואַל. בכלל איז אַ שפראַך פֿאַר זיך נישט שען און נישט מאַוס, נאר דאָס וואָס מע שרייבט אין איהר קען שען און קען מאַוס זיין. ווען אונזערע אינטעלי-

פֿעל", איך טהו אַ קוק — פּאַפּירען, אָפּיסען פֿון אימעניעס און פֿון וועלדער, וואָס פֿערקויפֿען זיך בױל הױל! חאַפּ איך דאָך מהסתם און הױב אָן צו שרױ-בען בריעה און צו קלאַפּען דעפּעשען צו מײנע קױנס, און אַליין לאָז איך מיך פֿאַהרען אויף דער וועלט אָנקוקען די דאָזיגע מציאות — לאָזט זיך אױס ווער מיר אימעניס? וואָס מיר וועלדער? לאַ היה ולא נברא! עס הױבט זיך גאָר נישט אָן! נישט געשטויגען נישט געפֿלויגען! וואָס זאָל איך אייך זאָגען, איך האָב מיך דעמאָלט אױסגעבראַכט, פֿאַרזעצט, פֿאַר'משכנ'ט, און האָב נאָך געהאַט אַ מיאוסע נאָז צווישען לײטען, מע האָט מיך חושד געווען, אז איך בין אַ ליגנער; און אפשר מײנט איהר, אז דער רױטער הולטיי, פֿאַרחאַט זאָל ער ווערען, האָט נישט אַרױסגעלאָזט אויף מיר אַ קלאַנג אין יעהופּעץ, אז איך האָב איהם ברול הרל געשטעלט, אַוועקגע'גנב'עט ווײן גאַנץ פֿאַרמעגען, דעם "פֿאַרטעפֿעל"? הײנט פֿאַרשטעהט איהר שױן ווער איז קיפּערפֿויגעל, נישט געראַכט זאָל ער ווע-רען!?! "בקצור וואָס זאָל איך דיר מאַריר זיין, איך האָב אַרױסגעזעהן, ווגתי היקרה, אז וועלדער איז נישט פֿאַר מיר און מיט אַזעלכע ליגנערס האַנדלען איז נישט פֿאַר מײן קאַפּ, זיי קענען דיר אױסטראַכטען אויפֿ'ן הימעל אַ ירד און מען קען דורך זיי אַרײן אין דער שאול תחתיה אַרײן! וואָס זשע האָב איך געטהון? האָב איך מיך באַצײטענס אַ נעם געטהן צו אײן אַנדער געשעפֿט, צו זאָוואָרליך (דאָס הײסט פֿאַבריקען וואָס מע מאַכט צוקער). וועסט דו דאָך פֿרעגען אַקלאַץ קשיה: וואָס עפֿים זאָוואָרליך? ווייל דאָס איז הײנט דאָס בעסטע פֿון אַלע גע-שעפֿטען; יודען קױפֿען זאָוואָרען און די מעקלערס פֿערדינען געלד, זענען מאַספּ ממון! פֿאַראַן דאָ אַ מעקלער פֿון שדה-לבן, ליבער הײסט ער, ער האָט זיך אַרײנגעחאַפּט צו די ראדימישער סוחרים און מאַכט זיי אַלע וואָך אַ צױווי דריי זאָוואָרליך, חאַפּט אַצעה-פֿופּצעה-טױזענד און פֿאַהרט אַוועק אויף שבת אהיים! און נאָך אײנער איז דאָ פֿאַראַן, גאָר אַ גרויסער מאַכער פֿון זאָוואָרען, ער איז מײנער אַ בעקאַנטער נאָך פֿון באַהסלאָוו. געווען אַ מאָל אַ גוטער ברודער, נאָר הײנט דערקענט ער מיך נישט, ער פֿאַהרט אַרום אויף גומילאַסטיקענע רעד-ליך און האָט קיין צײט נישט אפילו ענפֿערען אויף אַ גוט מאַרגען; אַ קלייניגקײט אַ מענש וואָס האָט אָנגעמאַכט אזוי פֿיעל זאָוואָרען און האלט נאָך אַלץ אין אײן מאַכען!... וואָס דאַרפֿסט דו מער, משרתים, פֿאַקטורײס זענען הײנט גע-וואָרען מאַכערס פֿון זאָוואָרען, מראַגען גילדענע וויגערס, רעדען דײַטש, האַבען שױן גאָר "מאַגען-קאַטאַר", שיקען וויערע ווייבער אין די בערער אַרײן, געוואַרען גרויסע עזות פֿניםער — עס איז שױן באלד נישט מעגליך צוטרעטען צו די דא-יגע, "סטיקראַטען!". "הכלל איז יא געשעפֿט איז הײנט געבליבען אין יעהופּעץ אויף דער בערזע — זאָוואָרען! אַלע מעק-ערס מאַכען זאָוואָרען און איך אויך בתוכם. וועסט דו דאָך מסתמא וועלען וויסען, ווי קום איך מיך צושלאגען צו אזא פֿונ-

וואָלט מיך נאָך עד היום אַרומגערדעהט מיט דעם דאָזיגען חלום, וואָס טהוט נאָט? באַדאַרף איך מיך באַקענען מיט איינעם אײן אַרעסער מעקלער פֿון די גרויסע מעקלערס וואָס מאַכען אימעניעס און וועלדער, רב לײזער הײסט ער. אַט דער דאָזיגער רב לײזער איז אַ גרויסער מוצלח; אַלע וואָך, אַלע וואָך מאַכט ער אַ נײע אומעניע! ס'איז אַ סברא, אז בױ הײנטיגען טאָג האָט ער געמאַכט פֿערצעהן גובערניעס! אז איך האָב מיך באַקענט מיט דעם דאָזיגען רב לײזער'ן און האָב מיך צערעדט מיט איהם פֿון מײן קופּערפֿויגעלען מיט ווײן גרויסען וואָלד איז ער אונטערגעשפּרונגען, גלייך ווי איך וואָלט איהם אָפּגעגאַסען מיט אַשע-פֿיל וירענדיג וואַסער. "איך בעט אייך, מאַכט ער צו מיר, איהר זאָלט מיר גאָר נישט דערמאָנען אפילו דעם נאָמען קופּערפֿויגעל, ימח שמו וזכרו! ער איז אַרוצח אַ גולד, אַ מראָך הכות, ער קאַסט מיך אַ פֿאַרמעגען!" — דהיינו ער האָט ביי אייך, זאָג איך, צוגענומען געלד? "חס וחלילה, מאַכט צו מיר רב לײזער, קיין געלד האָט ער ביי מיר נישט צוגענומען, גאָר ער האָט מיר גורם הויך געווען אַהן אַ שעור מיט זײנע ליגען, מיך אומגליקליך געמאַכט! אזוי, זאָגט ער, איז געווען די מעשה: ס'איז אין דעם שױן היבשע עטליכע יאָהר, איך בין נאָר וואָס געוואָרען אַ מעקלער פֿון אימעניעס און פֿון וועלדער. וואָהין פֿאַהרט אַ מעק-לער? געוועהנליך קיין יעהופּעץ. איך קום צו פֿאַהרען קיין יעהופּעץ בשעת קאַנטראַקטען, ס'איז אַ טומעל, אַ ירד; איך הויב מיך אָן אַרומדעהן צווישען יודען און ווער באַקענט מיט דעם דאָזיגען רױטען קופּערפֿויגעל, פֿאַחאַפּט זאָל ער ווערען! איך צערער מיט איהם אַהער, אַהין, דאָס, יענץ, לאָקש, בױ-דעם, אפשר האָט ער אַ אימעניע, אָדער אַ וואָלד אַ רעכטען צו פֿאַרקויפֿען? נו, ער האָט נור דערהערט וואָלד, האָט ער מיך אָפּגעשאַטען מיט וועלדער; אײן וואָלד האָט ער אין פֿאַליעסיע אַרױ לבנון! דעם אַנדערען וואָלד אין פּאָ-דאָליער גיבערניע, האלט ער פֿערציג מײל די כרייט און פֿערציג מײל די לענג! נאָך אַ וואָלד האָט ער אין וואָהלינער גובערניע פֿון אַ זע כע דעכבעס, וואָס מע זאָל וועלען אַרומגעהן אַרום אַ בוים באַדאַרף מען געהן און געהן אפשר דריי פֿערטיל שעה אויפֿ'ן וויגער, אי דאָס נישט געהן פּאַוואָלי נאָר לײפֿען, אי דאָס נישט צו פֿוס נאָר רײטענדיג אויף אַ פֿערד! און נאָך אַ וואָלד אין טשער-ניגאָווער גובערניע, וואָס איז אונגעגליך איהם אױסצוהאַקען אין טױזענד יאָהר, וואָרום אַט האַקט מען און אַט וואַקסט! ממש ער האָט מיר פֿערדרעהט דעם קאַפּ מיט זײנע שקרים, און איך האָב געמײנט ס'איז תורת אמת, ברענען זאָל ער; דערווייל אזוי ווי איך קום צו געהן אײן מאָל אויף דער אכסניה, וואו ער איז געשטאַנען, איך טהו אַקוק אויף די טרעפּ ליגט אַ "פֿאַרטעפֿעל" אָנגעשטופּט פֿול און פֿול! מײן איך דאָך מהסתם אז ס'איז אײן אוצר, חאַפּ איך דעם, פֿאַר-טעפֿעל! און לױף אַוועק אהיים. איך קום אַהיים און עפֿען אויף דעם, פֿאַרטע-

זיי ווירקען איינע אויף די אנדערע. דאס געזעלשאפטליכע לעבען הענגט אָב פֿון די אידעאלען און פֿון מאָראַלישע שטרעבונגען פֿון די מענטשען און צו דערזעלבער צייט ווירקט די געזעלשאפט מיט איהרע אַנשטאַלטען אויף די אידעאלען און שטרעבונגען פֿון יעדען אין איהר שטעהענדען מענטשען, און דערפֿאַר וואָס העכער עס שטעהט די געזעלשאפט, וואָס פֿאַלקאָמענער זי איז, זענען אַלץ העכער און מאָראַלישער די איינצעלנע מענטשען. און אזוי ווי אונזערע לונגען האָבען דאָס בעדערפֿניש צו אַט-העמען, דאָס האַרץ — צו פּולסירען, אַזוי האָט אויך אונזער גייסט זיינע בעדערפֿנישען. און אזוי ווי די מענטשען לעבען און אַרבייטען צוזאַמען צו בעפֿרידיגען די בעדערפֿנישען פֿון קערמער, אזוי אויך אַרבייטען און קעמפֿ-פֿען זיי צו עררייכען די גייסטיגע בעדערפֿנישען. די גייסטיגע אַפֿצרות זע-נען ביי די מענטשען די טהייערסטע און זיי זוכען מיטלען, ווי צו דערהאַל-טען די דאָזיגע אַפֿצרות, וואָס זיי האָבען בעקומען אין ירוּשָׁה פֿון די אָבות און וועלכע זיי האָבען אַליין ענטוויקעלט.

מיר זעהען אז פֿון דעם מענטשענס פֿאַרשטעלונגען ווענען פֿראַגנעס פֿון דער מענשהייט הענגען אָב אויך דער מאָראַלישער צושטאַנד פֿון דער געזעלשאפט און אונזערע בעגריפֿע ווענען גוטס און שלעכטס, מיט איין וואָרט: אונזער עטהיק (תּוֹרַת הַמוֹסֵר) הענגט אָב פֿון אונזערע פֿאַרשטע-לונגען ווענען דער צוקונפט פֿון דער מענשהייט. דורך די אייגענשאַפטען ווידער, וואָס יעדעס פֿאַלק האָט אין זיך, ווי זיין שפּראַך, לעבענסאַרטען, אַנשטאַלטען א. ד. ג. נעפֿיגען מיר ביי פֿעלקער פֿערשיידענע בעגריפֿען ווענען גוטס און שלעכטס און מיר זעהען דעראַיבער יאָפֿאַלקס-עטהיק. נאר נישט בלויז די שפּראַך, די לעבענסאַרט פֿון פֿאַלק ברענגען אַרויס די פֿאַלקס-עטהיק; מעהר נעמען דאָ איין אַנטהייל די געפֿיהלען, דער גלויב-בען און די מוסריות פֿון יעדען פֿאַלק, וואָס ווירקען אויך אויף דער שפּראַך, בעשאַפֿען נייע בעגריפֿען פֿאַר וועלכע דאָס פֿאַלק שאַפט נייע ווערטער. אזוי דאַרף מען פֿערשטעהען די סִבָּה, פֿאַר וואָס יעדעס פֿאַלק האָט זיין

צוקוקענדיג צו דער ענטוויקלונג פֿון דער מענשהייט אין פֿערשיידענע צייטען און פֿערשיידענע לענדער, זעהען מיר, אז דער פֿראַגנעס ווערט אַלץ העכער, אז ער ענטוויקעלט זיך נאָך בעשטימטע געזעצען אין אַגע-וויסער ריכטונג, מיר זעהען אז דער פֿראַגנעס איז העכער פֿון דעם ווילען פֿון איינצעלנע מענטשען, אז ער געהט זיך זיין וועג. מיר מענען וועלען אָדער נישט — אז די מענשהייט געהט אַלץ צו פֿערבעסערונג און פֿער-פֿאַלקאָמונג דאַרף נישט בעוויזען ווערען, ווייל דאָס איז אַטהייל פֿון אונ-זער גלויבען. אונז דוכט זיך אויס די וועלט, ווי אאונגעהויער גרויסער וואָל וואָס קיינעלע זיך אַלץ פֿאַראַויס אין אַגעוויסער ריכטונג, מיר אָבער, איינצעלנע מענטשען, וועלכע זענען ווי קלייניקע וואַלקליך, וואָס זענען צו געזעצט צו דעם גרויסען וואָל, דאַרפֿען זעהן צוצופאַסען אונזער ווילען, אונזער בעוועגונג צו די בעוועגונגען און צו די געזעצען פֿון דעם גרויסען וואָל, ד. ה. צו דעם פֿראַגנעס פֿון דער מענשהייט. מיר קענען לויט אונ-זער פֿרייען ווילען אויך נישט געהן צוזאַמען מיט דער בעוועגונג פֿון דעם וועלט-פֿראַגנעס, אזוינע צייטען אָבער קענען נור אָבהאַלטען דעם גאַנג פֿון דעם פֿראַגנעס אויף אייניגע צייט, אָבער אין גאַנצען אָבשטעלען איהם קענען זיי נישט. יעדער איינצעלנער מענטש דאַרף דערפֿאַר קלוג אויסנוצען זיין פֿרייען ווילען, ער זאל קענען זיין לעבען צופאַסען צו דער ריכטונג פֿון דעם פֿראַגנעס, ער זאל זיינע אידעאלען און שטרעבונגען ברענגען אין איינשטימונג מיט די שטרעבונגען פֿון דעם פֿראַגנעס. דער פֿראַגנעס שטרעבט צו געבען יעדעס איינצעלנעס מענטשען די מעגליכקייט צו בע-פֿרידיגען אַלע זיינע העכערע בעדערפֿנישען, וואָס ענטשטעהען אין דער אַרבייט פֿאַר דעם אידעאל און אין דעם גלויבען, אז עס וועט און עס מוז קומען די צייט, ווען דאָס גליק וועט זיין מעגליך יעדעס איינצעלנען. דאָס שטרעבען צום גליק און צום נצחון פֿון פֿראַגנעס ליגט אין דער מענשליכער נאָטור. פֿון איהר שטרעבען און קאַמפּף מיט דער אויסענ-וועלט הענגען אָב די בעגריפֿען פֿון מוסר וואָס הערשען אין דער געזעל-שאַפט. דער מענטש און די געזעלשאַפט זענען שטענדיג פֿערבונדען און

מאכט ער צו מיר, צו וועמען געהער דאָס שטעטל אייערס?" — אז דער אלטער זכרונג לברכה האָט געלעבט, זאג איך, האָט די שטאָרט געהערט צו איהם מיט דער סביבה, און אז דער אלטער איז נפטר געוואָרען, איז די שטאָרט איבערגעגאַנגען צו רב מאָטלען און די סביבה צו די קלענערע קינדער. „ניין, מאכט ער צו מיר, נישט דאָס מיין איך! איך מיין מיט וועמען רעדט מען און צו קריגט מען דאָרט בוראקעס און ווי טהייער איז א פלאץ אויף צו בויען א זא-וואָרל?" — אַך, מאך איך, מיט'ן גרעסטען כבוד; איך האָב דאָרטען, זאג איך, אסך בעקאנטע; איך קען באלד אוועקשרייבען אהינצו א ברויטעל און איהר מעגט, זאג איך, זיין ויכער אז מע וועט מיר תיכף ומיד אָפּגעפֿערען מכל-דבר-שורש! לכן, זוגתי היקרה, שרייב איך דיר וועגען דעם און בעט דיר טאקי זאָלסט זיך זעהן מיט עזריאל רעם סטארעסטע און מיט מאָשקע דעם רויטען, ער דרעהט זיך צווישען פריצים, לאז ער אויסטאפען ביי זיי צי קען מען. האָבען א פלאץ און וויפֿיעל קען מען האָבען בוראקעס און ווי טהייער, און טאקי באלד מיר אָפּגעפֿערען דורך א ברויטעל, כי נחוצו מאד, מע קען דאָ פֿאַרשטעהסט דו מיך חאפען א גראָס, טאקי א צעהן פֿופֿצעהן טויזענד; אזוי זאָגט רב אלטער, מיר ארבייטען איצט בשותפות, און מחמת איך בין פֿאַרגומען און האָב קיין צייט נישט מאך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם אינ'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אלסדינג באריכות; לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה; גרים די קינדער און איטליכען בעזונדער גאָר פֿריינדליך.

ממנו בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שבחתי. איך האָב מיך צעפֿרעגט ביי מיין איצטיגען שותף, רב אלטער, ווער איז דער קונה און בין געוואָהר געוואָרען, אז דער קונה איז טאקי איינער פֿון די ראדאָמישלער, זעהר א הייסער קונה, מחמת די ראדאָמיש-לער זענען אלע זעהר הייסע קונים ברענגען צו זאָוואָרליך, עס מעג זיין אוינט-מיהל, אבי ס'איז מיט א קוימען און ס'פֿיפֿט! לכן האָב איך צו גאָט, אז דאָס געשעפט איז אים ירצה השם, געוויס א געשעפט און מיר וועלען מיט גאָטס הילף געוויס פֿאַרדינען געלד, חאָטש אפילו מיר זענען דערביי היבשע עטליכע שותפים; איך בין איינער, רב אלטער איז צוויי, מאָטל רעם קאסרס איז דריי (אָהן איהם איז שווער דורכצוצען א געשעפט ביי די ראדאָמישלער; אזוי זאָגט מאָטל און מע דאַרף איהם גלויבען!) און ער, מאָטל הייסט דאָס, האָט א טא-טען און א חוץ צוויי שותפים: לעווין פֿון פייטערבארג און משה זשורניער (משה זשורניער דרינגט אז איהם קומט דער גרעסטער חלק און מע וועט איהם מווען

דאמענטאלנע געשעפט, וואס איך ווייס גאר נישט מיט וואס מע עסט דאס? וועסט דו הארבען זיי אזוי גאט פֿיהרט אויס א מענטשען: שוין פֿון א צייט אז איך האב אויפֿגעהערט געהן צו סעמעדענין (נישט אזוי ווי דו רואסט איהם סימע דינה; ס'איז גאר א זכר נישט קיין נקבה, און נאך א דייטש דערצו!) און אויפֿ-געהערט צו געהען האָב איך, נישט ווייל איך האָב מיך מיט איהם חלילה געקריגט, נאָר פשוט, ווייל ס'איז מיר נמאס געוואָרען די קאווע מיט די מאָראַלזשענע און אגב האָב איך טאקי נישט ביי זיך קיין קליין געלד, האָב איך מיך אָנגעהויבען ארומ-דרעהן גלייך מיט אַלע יודען אויף דער גאס, אזוי לאנג און אזוי ברייט ביי איך האָב מיך באַקענט מיט איינעם א מעקלער פֿון זאָוואָרען, רב אלטער דער מלמד הייסט ער, ווייזט אויס א גאַנץ עהרליכער און האָט גרויס קענטשאַפט. ער קומט אריין, זאָגט ער, צו אַלע גרעסטע, אפילו צו די בראַצקעס. „פֿון ווא-נען, מאכט ער צו מיר, איז א יוד?" — פֿון מאַזעפֿעווקע, זאג איך; אליין בין איך הייסט דאָס א יאָמפולער, זאג איך, א נכחב בין איך אין טעטערעוויץ, איין איידעם בין איך פֿון מאַזעפֿעווקע אין האַנדלען האַנדעל איך אין יעהופֿעץ. „וואָס איז אַזעלכעס, מאכט ער צו מיר, אָט דאָס מאַזעפֿעווקע? א דאַרף צי א שטעטל?" — וואָס איז שייך, זאג איך א שטעטל, א גאַנצע שטאָרט! „מעגען דאָרטען יודען וואהנען?" — נאָך א מין מעגען! „נו און א טיך, מאכט ער, איז ביי איך פֿאַראַן?" — נאָך א מין טיך, זאג איך, שטונקילאָ הייסט דער טיך. „נו און פֿון א באַהן, מאכט ער, איז עפּים ווייט?" — סך הכל, זאג איך, אווערסט עטליכע און זיבעציג, וואָס איז, זאג איך, אקעגען וואָס פֿרעגט איהר דאָס? „נישט מיר, מאכט ער צו מיר, די האַנד תקיעה-כף אז צווי-זשען אונז וועט דאָס בלייבען; איך קען אייך אָנזאָגען אבשורה, רב מנחם מענ-דיל, אז מיר וועלען אים ירצה השם אין גיבען ביידע פֿאַרדינען געלד און א סך א פֿולע היטעל! ס'איז מיר נור וואָס, זאָגט ער, אריינגעפֿאַלען א מחשבה, וואָס טרעפט אין הונדערט יאָהר, היינט: כפי אזוי ווי קונים אויף זאָוואָרען איז היינט פֿאַראַן לרוב און קיין זאָוואָרען איז נישט; וויפֿיעל ס'איז געווען זאָוואָרען האָבען די ראדאָמישלער אויסגעקויפט און מעהר וויל מען נישט פֿאַרקויפֿען; לכן האָט זיך דער עולם אָנעם געטהון צו בויען פֿרישע צאפֿעלריגע זאָוואָרען, און מחמת אין די דערפֿער טאָרען דאָך קיין יודען נישט אריין, לכן זוכט מען ערטער אויף זאָוואָרען נור אין די קליינע שטעטלעך, דאָרטען וואו יודען מעגען; היינט פֿאַר-שטעהט איהר שוין אז אייער מאַזעפֿעווקע איז באשאפֿען געוואָרען מששת ימי בראשית אז ס'זאל דאָרט זיין א זאָוואָרל? און אזוי ווי איהר זעהט מיך, האָב איך גראַדע א קונה אויף צו בויען א זאָוואָרל אויף א האַלבען מיליאָן קערבלעך, נאָך קיין אָרט איז נישט דאָ; מע האָט פֿערחאָפט אַלע ערטער! ווייסט איהר נישט,

אָנגעשריבען געוואָרען נאָך אין די 40-ער יאָהרען, גיט אונז אַ ריכטיגען בעגריף וועגען דער מלחמה, וואָס די יודישע קולטור האָט געטראָפֿען ביי איהר אַרייַנטרעטען אין אייראָפּעאישען לעבען. פֿאַרלייבט זייענע שטענדיג די אַלטע רומישע קולטור, ווען זי ראַנגעלט זיך מיט דער יודישער, און איך געהער נישט צו די, וועלכע האָפֿען, אַז אין קורצען וועט די יודישע זייענען און אַרויסטרייבען פֿון לעבען די רומישע.

אַז מען זאָל אָבער בעטראַכטען די געזונדע קראַפֿט פֿון אונזער תורה צוזאמען מיט דעם ציוניסטישען אידעאַל, מוז מען מוזד זיין, אַז לעהרער צו זיין איז בעסער ביי זיך אין דער היים, ווי אַרום וואַלגערען זיך און טראַגען אין די הייזער די לעהרע, אַנקלאַפֿען ביי טהירען, וואָס זענען פֿאַר אונז פֿערשלאָסען. און אויב מיר פֿיהלען פֿאַממט ביי זיך אַ שטאַרקע לעבע צו דער תורה פֿון אונזער פֿאַלק, ברויך מען צו פֿער-שטעהען אַז אין דעם אייגענעם לאַנד, וועט מען גיכער די מעגליכקייט האָבען איינצופֿיהרען די שענע אידעאַלען אין לעבען, און קעמפֿען, נישט ווי נאָכשלעפֿער נאָך אַנדערע, נאר ווי גלייכער ברידער. און האָטשט עס קען נור אין איין לאַנד קיין דעפֿאַרמאַציאָן נישט געלינגען, ווען זי זאָל נישט צוזאמען דורכגעפֿיהרט ווערען אויך אין אַנדערע לענדער, פֿון דעס-ט-וועגען וועט עס דעם אַלגעמיינעם פראַגרעס גיט שאַדען, ווען דער איי-ביגער וואַנדערער זאָל געפֿינען איין אָרט פֿאַר זיך, אַלאַנד וואו ער זאָל קענען פֿריי ווייטער ענטוויקלען זיין אייגענע קולטור. די קולטור פֿון יודישען פֿאַלק איז נישט וועניגער ניצליך דער מענשהייט, ווי די קולטור פֿון אַנדערע פֿעלקער, און דורך דעם איינפֿלוס פֿון זיין קולטור אויף דעם וועלטליכען פראַגרעס וועט דאָס יודענטום העלפֿען צו דעם זייענדיג פֿון אַממא, אויסער דעם, קען דער ציוניזם פֿיעל נוצען ברענגען דעם פראַגרעס מיט דעם, וואָס ער וועט עפֿענען די אויגען אום ריכטיגער צו זעהען, צי איז דער יוד שולדיג אין די צרות פֿון די אייראָפּעאישע פֿעלקער צי איז ער נור דאָ אַ שפּעיר המשתלח, אויף וועלכען מען הענגט אָן אַלע עברות, אָדער דער יוד שפּיעלט דאָ די ראָלע פֿון אַ דונער-אבלייטער פֿון

איינענע פֿאַלקס-קולטור, האָטשט די אַלע פֿעלקער שטרעבען צום אַלגע-מיינען פראַגרעס פֿון דער מענשהייט.

אַט אַזוי איז דער ציוניזם אַלס אַלעהרע, מיט וועלכער עס זענען פֿערבונדען אַלע ספּורים פֿון אונזערע אַבות אברהם, יצחק ויעקב, ביי משה'ן אויסגעוואַקסען אין אַנאָנע לעהרע פֿון חקים ומשפּטים, אין אַ נאָנע עטהיק — תּורת משה! כדי איינצופֿיהרען די נייע עטהיק און לע-בען, האָט גאָט צוגעזאָגט אונזערע אַבות אַ לאַנד, וואו די תורה זאָל קענען איינפֿלאַנצט ווערען און ווייטער ענטוויקלען זיך. אַלע היינטיגע בעסטע עקאָנאָמיסטען געפֿינען אין תּורת משה די יסודות פֿון די בעסטע געזעצען פֿאַר דעם לעבען פֿון דעם איינצעלנעם מענשען און דער געזעל-שאַפט, די יסודות וועלכע ווערען פֿערהייליגט דורך די אַלע, וואָס קעמ-פֿען גענען די שלעכטע אַרדנונגען, וואָס איראָפּא האָט גענומען פֿירושא פֿון דער רומישער וועלט-ממשלה. און דער געזונדער, פֿרישער שטראָם, וואָס די יודישע עטהיק, די תּורת משה, האָט אַרייַנגעבראַכט אין דער אַלטער רומישער געזעל-וועלט, האָט געהאַט אַ שטאַרקען איינפֿלוס אויף די קולטורען פֿון אַלע אייראָפּעאישע פֿעלקער; האָטשט די ווירקונג איז כמעט נישט צו דערקענען, ווייל זי איז דאָרט פֿערמישט מיט אַנדערע שטרעמונגען, וואָס זענען איינגעפֿלאַסען פֿון אַנדערע זייטען. דער רעיון, וועלכען עס פרעדיגען די דייטשע ראַבינער וועגען "דער יודישער מיסאָן" ד. ה. אַז יודען זענען צושפּרייט אויף דער וועלט, כדי צו פֿערברייטען צווישען אַלע פֿעלקער ריכטיגע בעגריפֿע וועגען גאָט און מוסר, איז פֿאַלש. אונזער איינפֿלוס אויף די קולטור פֿון אַנדערע פֿעלקער איז צו שוואַך און ער ווערט אין גאָנצען צושטערט דורך אַנדערע פֿיעל שטאַרקערע קרעפֿטען, דער קרייזער טהייל פֿון דער יודישער קולטור ווערט שטענדיג פֿערלאָרען צווישען אַנדערע שטאַרקערע און מעכטיגערע שטרעמונגען. בערגאָרד לאַזאַרס אַרטיקעל, וואָס איז ערשט נישט לאַנג ערשינען אַלס ענטפֿער געגען די אַנטיסעמיטישע בעשולדיגונגען פֿון זשאַרעס און אַלס אַביסעל פֿערשפּעטיגטע שאַרפֿע קריטיק פֿון מאַרקס בראַשורע, וואָס איז

וואָס האָבען צו טהון מיט'ן מאַגען, גאָט זאָל זיי טאקי העלפֿען זיי זאָלען כסדר האָבען צו טהון ווייל זיי וועלען לעבען און גאָר נישט אויפהערען! גאָט זאָל רחמנות האָבען זיי זאָלען נאָך באַקומען מיין הוסט אויך, וואָלט איך זיי שוין מוחל געווען די זאָוואַרליך וויערע מיט די גומעלאַסטיקענע רעדליך, מיט זייערע קראַנקע מאַגענס, ביי זיי בלייב עס! און וואָס די פֿרעגסט זיך נאָך צי ס'איז דאָ פֿלאַק, שרייב איך דיר, אַז אויף דעם נייעם בית עולם איז פֿאַראַן גענוג, עס וועט קלעקען פֿאַר האַלב יעהופּעץ! אין וואָס פֿרעגסט דו זיך אַלץ נאָך אויף בערעקס? פֿאַר וואָס פֿרעגסט דו זיך שוין נישט אַן אין איין וועגס אויף קרויט, אויף חרין און אויף פֿאַסטערנאָק? און דער טיף? אזא מול אויף דיינע שותפים וואָס פֿאַר אַ וואַסער ביי אונז איז! קומט ערבֿ פֿסח טרינקט מען יאָשטשערקעס, און וומער ווערט דער טיף גרין ווי גראַז; איך וואָלט וועלען אַז דיינע יעהו-פעצער פֿיינע בריה'ס, וואָס האָבען צו טהון מיט די מאַגענס, זאָלען פֿאַרווערן אונזער וואַסער ארום תּמוז... גיין, מענריל, לאַזען זיי דיר קרענקען דאָרטען אין יעהופּעץ, מיר וועלען זיך שוין באַגעהן אַזוי אָהן זאָוואַרליך, ווי זאָגט די מאַמע מיינע: "ראש חודש אלול געהט אוועק און בעל-הבית בלייבט בעל-הבית". שלאָג דיר אַרום פֿון קאַפּ די דאָזיגע אַלע נאָרישקייטען, דו וועסט אזוי מאַכען זאָוואַרליך פֿונקט אזוי ווי דו האָסט געמאַכט וועלדער, אימעניעס, הייזער און צוקער און יקנה'ז; איך בין דיר ערוב, אַז איידער דו וועסט זיך אַרום קו-קען, וועלען דיר דיינע שותפים באַנעמען פֿון קאַפּ בוי פֿיס, וואָרום דו ביזט געווען אַ לאַקש און וועסט בלייבען אַ לאַקש, ווי עס ווינשט דיר פֿיעל גוטס אַז איבער גלויב דוין באַמט געטרייע פֿרוי שיינע שיינדיל.

יא. זאָג גאָר, מענריל, וואָס איז דאָס פֿאַר אַ נייעם וואָס מע דערצעהלט ביי אונז פֿון אַרץ ישראל? מע זאָגט, אַז דאָרט אין יעהופּעץ פֿאַרשרייבט מען זיך שוין קיין אַרץ ישראל. ווער עס פֿאַרשרייבט זיך פֿערציג קאַפּיקעס דער פֿאַהרט, וואָס איז דאָס פֿאַר אַ מין? ביי אונז האָט מען שטאַרק אנגעהויבען דערפֿון צו שמיסען; יונגע לייט קלויבען זיך צענויף אַלע נאכט ביי יוסיל משה יאָסיס און מע רעדט פֿון אַרץ ישראל. זענען אבער געוואָהר געוואָרען די רבנים, די שוחטים מיט'ן זלל, האַבען זיי געמאַכט אַ גוואַלד: ס'איזש, יונגליך זאלען אונז פֿיהרען ביי דער נאָז? שקצים! הולטייעס! — הכלל עס טהוט זיך חשך, ווי זאגט די מאַמע: "שוין לאַנג שטיל געווען!"

(פארטזעציג קומט)

געבען. עס וועט גאָר נישט העלפֿען!) האָסט דו שוין אַ קימי לן פֿון זעכס איהרע; היינט איז פֿאַראַן נאָך איינער אַ זיבעטער, שאַפֿראַן הייסט ער, האָט ער זיך אויך צוגעטשעפֿעט פֿאַר אַ שותף און זאָגט, אַז טאָמער וואַרפֿט מען איהם אַרום פֿון קאָהן, געהט ער און צערייבט דאָס געשעפֿט; מוז מען איהם אויך געבען אַ שטיקעל, וואָרום אַ קאָן, זאָגט מען, קען אויך קאלי מאַכען... נאָר לאָז גאָט געבען דאָס געשעפֿט זאָל נור זיין אַ געשעפֿט, דו ווייסט דאָך, אַז איך בין נישט זיין אָן להעשיר!

XVI.

שיינע שיינדיל פֿון מאַזעפֿעווקע צו איהר מאן מנחם מענדיל פֿון יעהופּעץ. לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוה"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאנק אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס געמליכע פֿון דיר צו הערען אויף ווייטער נישט ערגער. צווייטענס שרייב איך דיר, אַז איך האָב דיין מגילה גע-ליינט און געליינט און האָב נישט פֿאַרשטאַנען איין וואָרט וואָס דו ווילסט! וואָס געהט מיך אָן קופּערפֿויגעל מיט זיין "פֿאַרטעלעך?" לאָז ער זיך דיר שלאָגען קאַפּ אין וואַנד מיט דיין רב לייזער'ן און מיט אַלע דיינע יעהופּעצער שאַרלא-טאַנעס, וואָס ווייסען נור אַדער קאַרטען שפּילען אַדער פֿרעסען מאַראָזשענע! און וואָס איז דאָס פֿאַר אַמין געשעפֿט אַט דאָס היינטיגע, וואָס דו פֿאַרנעמסט זיך דערמיט? צו וואָס באַדאַרף מען אזוי פֿיעל זאָוואַרען? וואָס האַפּט זיי אזוי אוועק דער רוח, וואָס עס גלויבט זיך ווי קריכען אוש אהער צו אונז קיין מא-זעפֿעווקע? און ווער זענען אַט די שלום-מזל'ען, וואָס דו האָסט זיך מיט זיי צענויפֿגעקאָמפּאַניערט? וואָס איז דאָס מיט דיר פֿאַר איין אומגליק, וואָס ווער עס זאָל צו דיר נישט צוגעהן, ביסט דו מיט איהם חבר, און וואָס מע זאָל דיר נישט דערצעהלען איז ביי דיר תּורת לאַקש, ווי זאָגט די מאַמע: "אַ גוטער מאַגען קען אַלץ פֿאַרטראָגען". נור איך איינע בין אַ פנים אין אזא פֿינסטער מול גע-בוירען געוואָרען, אַז וויפֿיעל איך זאָל צו דיר נישט דערען איז דאָס ווי צו דער וואַנד, עס איז מיר שוין נמאס געוואָרען דאָס שרייבען צי דיר, וואָרום וואָס העלפֿט דאָס שרייבען מיינס, אַז דער קאַפּ איז דיר גאָר אין אַלדע שוואַרצע יאָהר ערגיץ ביי די זאָוואַרליך און דו ביזט מקנא דיינע יעהופּעצער סטיקראַטען,

מסכים געווען אז מ'זיין לעבער הערר פראפעסאר עדמונד פיקאר איז א פשוט'ער שונא ישראל, א הקן, ימח שמו.

דו פרגעסט מ'ך, באבאניו טייערע: נו, וואס-זשע זאגען אנדערע?

צי זענען זיי מסכים מיט דעם קשע מרשע?

ניין, ניין, באבאניו טייערע. עס זענען דא גראדע פיעל גרויסעלייט חכמים ונבונים, געלערנטע און קלוגע לייט וועלכע דיינקען אנדערש. אט למשל, לאמיר הערען די מיינונג פון איינעם זעהר א גרויסען געלערנטען. ער איז אליין א פראנצויז, ער איז פראפעסאר אין איינע פון די גרעסטע פראנצויזישע וויסענשאפטליכע שולען, אין דעם פאריזער קאלעזש דע פראנס. מע רופט איהם אלבערט רעוויל, און זיין נאמען איז זעהר בער וואוסט צווישען די געלערנטע מענער אין אייראפא און אויך אין אמעריקא. אלבערט רעוויל איז וואס מע רופט עס אן: א היסטאריקער, און ליינעט לעקציעס פון געשיכטע. צעהנדליגע שילער קלייבען זיך צונויף אין דעם קאלעזש דע פראנס ווען ער לעזט פאר זיין שעה. דאס זענען נישט קיין פשוט'ע יונגע שילער וואס הויבען אן צו לערנען; דאס געפינען זיך אויך פיעל און פיעל בעטאנטע מענטשען, מענער און פרויען, אלבערט רעוויל דערצעהלט זיינע פערשידענע תלמידים די אמונות ודעות פון די אלטע צייטען, ווי אונזערע עלטער עלטער זידעס האבען געדענקט און געגלויבט, געפיהלט און געלעבט. איך מוז דיר זאגען, באבאניו טייערע, אז דער הערר פראפעסאר אלבערט רעוויל איז א קריסט, אבער נישט קיין קאטאליקער, ער איז א פראטעסטאנט. עס וואלט צו לאנג געווען דיר דאס צו ערקלערען דעם אונטערשייד צווישען א פראטעסטאנט און א קאטאליקער, מ'זיין בריעף ערלויבט דאס מיר נישט. איך וויל דיר נור אויפ-מערקזאם מאכען אויף איין זאך. די פראטעסטאנטען אין פראנקרייך זענען נור א קליינער טהייל פון דעם גרויסען פראנצויזישען פאלק, און ווייל זיי זענען נור א קליינער טהייל האבען זיי אליין זעהר פיעל געליטען פון דעם רוב הקס, דאס הייסט פון די קאטאליקער. אין אמאליגע צייטען האבען די פראטעסטאנטען אין פראנקרייך געליטען זעהר א סך שלעך מיט צרות, אלערליי מיני יסורים מיט פורעניז און גרויסע גזירות מיט רדיפות, אט כמעט ווי מיר יודען. און נאך ביז היינטיגע טאג האבען די קאטאליקער שטארק פיינד די פראטעסטאנטען און וואלטען גרייט געווען צו מחדש זיין אויף זיי די אלטע גזירות מיט די אלטצייטיגע רדיפות. די פראטעסטאנטען ווייסען עס און פערשטעהן עס גאנץ גוט, און דערפאר שטעהן זיי צוזאמען מיט די יודען, אום זיך זעלבסט צו שיצען. ווי א פראטעסטאנט קען דער הערר פראפעסאר אלבערט רעוויל קיין שונא-ישראל נישט זיין און ער שפּרעכט זיך אויס געגען די אנטשעממען. ווייל טער מוז איך דיר נאך זאגען, באבאניו טייערע, אז פארשענדיג די קריסטליכע אמונות ודעות האט אלבערט רעוויל געמוזט אויסלערנען די יודישע אמונות ודעות פון לעצטע הונדערט יאָהרען פון אונזער פאליטישען פאלקס לעבען אין ארץ ישראל. אלבערט רעוויל איז בעקאנט מיט הלל הזקן'ס צייט, למשל, אזוי ווי ער וואלט אליין דעמאלט געלעבט, ער דערצעהלט אייניגע היסטארישע זאכען אט ווי ער וואלט אליין דערביי געוועזען.

אז אין פראנקרייך האט אויסגעבראכען דער דרייפוס-שקאנדאל איז אלבערט רעוויל געווען איינער פון די, וועלכע האבען געפאדערט גערעכטיגקייט, ליכטיגקייט און וואהרהייט.

דער פראנצויז אנרי דאנאן האט פארגעלעגט אלבערט רעוויל'ן זיינע וויכטיגע שאלות. אלבערט רעוויל האט געענטפערט אזוי:

ערשטענס, רעכענט ער אז די שונאי ישראל זענען גרויסע ליגנער ווען זיי זאגען, אז זיי זענען נור געגען דעם יודישען שטאם און נישט גע-גען דער יודישער אמונה.

אט דא, באבאניו טייערע, מוז איך דיר מאכען א קליינעם פירוש, אום דיר געבען צו פערשטעהן וואס הייסט עס זיין געגען דעם יודישען שטאם און נישט געגען דער יודישער אמונה, אדער זיין געגען דער יודישער אמונה און נישט געגען דעם יודישען שטאם.

אין פראנקרייך איז מען רחמנא ליצלן, ווי דיר איז געווען בער קאנט, גרויסע אפיקורסים, כופרים בעקר. א גרויסער טהייל פראנצויזען, ובקרב פאריזער איינוואוהנער גלויבען נישט אין קיין שום זאך און לאכען

שווערע איבערקערענישען. און אלץ — דאס שטרעבען פון די יודען צו עררייכען די מעגליכקייט פריי, נישט בלויז אין עולם הקדושה, נאר ביי זיין אייגענער ווירטשאפט איינצופיהרען אין לעבען זיין עטהיק, די יסודות פון וועלכער עס געפינען זיך אין תורה משה איז אנערעכטפאלע שטרעבונג און געהט נישט געגען דעם פראגרעס. זי איז אפילו זעהר נייטהיג דער מענשהייט, ווייל זי וועט ווייזען ווער פאמא איז שולדיג אין אלעם שלעכטען, וואס טהוט זיך אויף דער וועלט, און דערצו, אז מיר וועלען עררייכען אונזער אידעאל ברויכען מיר זיך נישט אבצושיידען פון דער וועלט, נאר מיט אלע בעסטע מענטשען קעמפפען, נאר דעמאלס שוין אלס א גלייכרעכטיגער ברודער! און דערפאר ברויך מען דעם ציוניזם צו בער-טראכטען נור אלס א פראגרעסיווע ערשיינונג. דער ציוניזם איז נוצליך פאר דעם פראגרעס פון דער גאנצער מענשהייט, און ער איז אונבעדינגט נייטהיג פיר דעם פראגרעס פון אונזער פאלק, וואס האט נישט היינט, צווי-שען אנדערע פעלקער, נישט נור די מעגליכקייט צו ענטוויקלען זיין קול-טור, נאר ער האט אפילו קיין האפנונג נישט אויף דער צוקונפט ביי דעם זיענ פון פראגרעס, און עס שטעהט איהם נאך פאר, אז ער זאל זיך גע-פינען אין איין ערגערע לאגע, ווען די עקאנאמישע לאגע אין אייראפא וועט אנדערש ווערען. ווייל ווען די עקאנאמישע מלחמה וועט אויפהער-רען, וועט זיך ערשט די מלחמה צווישען די פעלקער ווענען זייערע קול-טורען נאך פערניגעסערען. דערפאר איז יעדער יוד, אדער אפילו נישט קיין יוד, וואס די יודישע עטהיק איז ביי איהם טהייער, מחויב מיט צו-ארבייטען אז דער ציוניזם זאל ווי גיכער אויסגעפיהרט ווערען. מיט דעם וועט געהאלפען ווערען אונזער ארימעס פאלק און עס וועט איהם גענע-בען ווערען די איינציגע מעגליכקייט זיך פריי צו ענטוויקלען.

דערפאר ווענדען מיר זיך צו אונזערע יונגע לייט, אז שטאט דעם וואס זיי זאלען אנווענדען זייער ענערגיע אום איינצוברענגען דעם אלט-יודישען סטיל און לעבען פון די אייראפעאישע מלוכות, וואו דער סטיל ווערט אין גאנצען פערלירען און מען דערקענט איהם מעהר נישט, זאלען זיי בעסער זייער ענערגיע אנווענדען אום איינצופיהרען עס ביי אונז אין דער היים, וואו עס איז נאך פערהאן אין גאנצען די לעבע צו דעם סטיל. נאר די ציוניסטען ברויכען זיך אויך צו בעקענען מיט דער היסטאריע פון די אייראפעאישע פעלקער, מיט זייערע ארדנונגען, מיט זייער עקאנאמי-שען לעבען און אידעאלען, כדי איינצופלאנצען ביי אונז דאס בעסטע און דאס שענסטע, וואס זיי וועלען דארט געפינען, איינציפלאנצען ביי אונז אין דער היים, לויט אונזער געשמאק, לויט אונזער ווילען!

צי האבען מיר דאס רעכט אויף דעם, וואס מיר פערלאנגען? אויף דער פראגע קען מען ענטפערן מיט א פולען מויל "יא" פיעל קליינע פעלקער האבען אין דער לעצטער צייט ערווארבען זייערע זעלבסטשטענ-דיגקייט — און דער פראפעסאר הערר גראדאווסקי איז זעהר גערעכט, ווען ער זאגט: יעדע נאציאן, ד. ה. אזאמלונג פון פערזאנען, וואס קור-מען ארויס פון איין שטאם, וואס האבען איין שפראך, איין קולטור און איין היסטארישע פערגאנגענהייט, האט דאס רעכט צו פאדערען אויך איין אייגען ארט, אנהייגענעם לאנד.

צי איז מעגליך דאס, צו וואס מיר שטרעבען? וועט די צייט אויף דעם ברענגען איין ענטפער. נאר דאס וואס איז מעגליך געווען אנדערע קלענערע פעלקער צו ערווערבען, קען אונז אויך נישט זיין צו שווער, מיר ברויכען אויף יעדען פאל גרייט צו זיין, אונגרייטען פאראויס מיטלען, אז ווען עס וועט יא מעגליך זיין, זאלען מיר קענען פיהרען אונזער פאלק צו זייער גליק!

און דערפאר זאגען מיר נאך אמאל, אז דער וואס גלויבט אין פראגרעס, וואס שטרעכט צום גליק פון דער מענשהייט, דער ברויך מיט אונז מיטצוארבייטען אויפצובויען ציון, אין וועלכער די הויפטפרינציפען וועלען זיין: גלייכהייט, פרייהייט און ברודערשאפט!

בריעף צו מ'זיין עלטער באבע. (ב)

באבאניו טייערע!

מ'זיין בריעף, שרייבסט דו מיר, האט ד'ך שטארק אינטערעסירט. אלע אונזערע קרובים, וועלכע האבען מ'זיין בריעף דורכגעלעזען האבען

עמאנציפירט, דאס הייסט, זיי זענען בירגער געווארען מיט אלע בירגער-
רעכטע, גלייך ווי די פראנצויזען אליין.
הונדערט יאָהר! און פון דעסוועגען מוז מען אָנקומען צו גרויסע
נעלערנטע לייט, אום צו בעווייזען אז אַרויסטרייבען יודען פֿון פֿראַנקרײַך
וועט זיין אַ אומגליק פֿאַר פֿראַנקרײַך זעלבסט!
א, יא, באַבאָניו טייערע! זעהסט דו? — פֿראַנקרײַך האָט עמאָנ-
ציפירט יודען, אָבער נור ווי איינצעלנע מענשען. איצט איז געקומען די
צייט אז יודען זאָלען זיך זעלבסט עמאנציפירען ווי אַ פֿאָלק. אַנשטאָט
פֿרעמדע בירגער צו זיין, דאַרפֿען זיך יודען יעצט סטאַרען אייגענע ביר-
גער צו ווערען, יודישע בירגער פֿון דעם יודישען פֿאָלק אין דעם יודי-
שען לאַנד...

נאָר דערפֿון וועלען מיר נאָך שמועסען.
זיי געזונד, באַבאָניו טייערע, ווי עס ווײַנט דיר דיין
שמואליק.

פאליטישע איבערזיכט.

אזיען און אַפֿריקאַ, וואו עס זענען געשאַפֿען געוואָרען די ערשטע
יסודות פֿון דער מענשליכער קולטור, די ערשטע מלוכות, די ערשטע
יסודות פֿון וויסענשאַפֿט און די וויכטיגסטע רעליגיאָנען פֿון דער וועלט,
האַבען שוין לאַנג פֿערלאָרען זייער גלאַנץ. נאָך דעם פֿאַל פֿון די מאַחד
מעדאַנערס הערשאַפֿט איז אלעס איינגעשלאָפֿען געוואָרען, דאָס לעבען
איז פֿערגליווערט געוואָרען. די פֿערענדערונגען און איבערקעהרענישען
אין אייראָפּא האָבען זיך נישט אָבגעשפּילט אין לעבען פֿון אזיען און
אַפֿריקאַ. נור די יאָפּאַנער זענען דאָס איינציגע פֿאָלק אין אזיען, וועלכעס
נעהמט איבער ביי זיך די אייראָפּעאישע בילדונג און סטאַרעט זיך איינצור-
פֿיהרען ביי זיך די פֿערבעסערונגען אין פֿאָלקסלעבען, וועלכע אייראָפּא
האָט געשאַפֿען. די איבריגע פֿעלקער פֿון אזיען זענען געבליבען אזוי אונט-
רויסענדיג ווי פֿריער און די פֿעלקער פֿון אַפֿריקאַ פֿיהרען נאָך ביז איצט
אַ לעבען פֿון ווילדע מענשען ווי מיט וויפֿעל טויזענד יאָהר צוריק.
אָבער די זון איז נישט אויף אייביג פֿערגאַנגען אין מִזְרָח זייט. מען
זעהט און מען שפּירט אומעטום די סִמְנִים, אז אויך דאָרטען פֿערשווינדעט
דאס פֿינסטערניש און עס טרעט איין די צייט, ווען עס וועט אויך אין יענע
לענדער זיין אַ העלער זונען-שיין. די פֿערבינדונגען מיט אייראָפּא, די אייזענ-
באַהנען און שיפֿען וועקען אויף די צוויי גרעסטע וועלטטהיילען פֿון
זייער לאַנגען שלאָף, און נישט לאַנג איז די צייט, ביז אויך דאָרטען וועט
געשאַפֿען ווערען קולטור און לעבען. מיר יודען זענען נישט די איינציגע,
וואָס שטרעבען איצט צוריק קיין מִזְרָח-לאַנד. אלע אייראָפּעאישע מלוכות
סטאַרען זיך איצט צו פֿערשטאַרקען זייער איינפֿלוס אין אזיען, צו בע-
זעצען נייע לענדער, צו גרינדען קאָלאָניען. אפילו דייטשלאַנד, וואָס האָט
ביז איצט קאָלאָניען נישט געזוכט, הויבט אויך אָן צו שפּיעלען אַ גרויסע
ראָלע אין אזיען און אַפֿריקאַ, זי האָט איצט לאַנד אין די ביידע וועלט-
טהיילען. אָמֵת, איהרע קאָלאָניען געבען איהר נאָך נישט קיין הֶכְנָסָה, די
דייטשען, וואָס פֿערלאָזען זייער פֿאַטערלאַנד עמיגרירען נאָך נישט אין די
דייטשע קאָלאָניען אין אזיען און אַפֿריקאַ, נאָר זיי עמיגרירען נאָך אלץ
אזוי ווי פֿריער קיין אַנדערע לענדער און דערהויפּט קיין אַמעריקאַ. פֿון
דעסוועגען קען מען נישט לייקענען דעם גרויסען ווערט וואָס די קאָלאָ-
ניען קענען האָבען פֿאַר דייטשלאַנד אין דער צוקונפֿט. דייטשלאַנד זוכט
איצט אויסצונוצען די געלעגענהייט און זאָמעלט לענדער און שאַפֿט זיך
דערמיט אַ קוואַל פֿון שפּעטערדיגען גליק און קראַפֿט. אויסצופֿיהרען
איהרע פּלענער, צו מאַכען פֿון דייטשלאַנד אַ מלוכה, וואָס זאָל קענען
פֿיהרען אַ וועלטפֿאָליטיק, מוז דייטשלאַנד האָבען נישט נאר אַ שטאַרקע
אַרמעע אויף יבֿיָשָׁה, נאָר אויך אַ שטאַרקען פֿלאָט, זי זאָל קענען אין די
ווייטעסטע לענדער פֿון דער וועלט שאַפֿען אַכטונג פֿאַר דעם דייטשען
נאָמען. די רעגירונג וויל דעריבער פֿערגרעסערן איהר פֿלאָט, דערצו דאַרף
זי אָבער האָבען מיליאָנען, וועלכע זי טאָר אָהן פֿאַרלאַמענט נישט געהמען.
איידער מען האָט אָנגעהויבען די ופּוֹהִים ווענען פֿלאָט אין פֿאַרלאַמענט,
דיספּוטירען ווענען דער פֿראַגע אלע דייטשע צייטונגען. עס זענען ענט-

זיך אויס פֿון אלערליי מין אמונה. די שונאי ישראל האָבען זיך ביי זיך
אין האַרצען אזוי געזאָגט: אויב מיר וועלען אַרויס גענען די יודען אין
נאָמען פֿון דער רעליגיאָן, וועט מען זיך פֿון אונז גאַנץ נישט אויסלאַכען,
און קיינער וועט אפילו נישט וועלען אונז אויסהערען, מע וועט פֿון אונז
חזק מאַכען און מע וועט אונז אַבשיקען צו דעם געוויסען איספּאַנישען
אינקוויזיטאָר טאַרקוועמאַדען, דאָס וואָס ביי אונז אין האַרצען טהוט זיך
דאָס איז אונזער עסק. אָבער מיר דאַרפֿען נור שרייען איינס; מיר דאַר-
פֿען זאָגען אז עס איז אלעס איינס, צי די יודען גלויבען אין גאָט צי ניין,
עס איז גאַנץ גלייכגילטיג צי זיי דאוונען שַׁחֲרִית, מִנְחָה וְעֶרְבִית צי ניין,
זייער אמונה, זייער רעליגיאָן, זייער גלויבען געהט אונז ווינציג אָן. מיר
זענען נור געגען זייער שטאַם, זייער פֿאָלקסטהום, זייער גאַנצאַנאַליטעט.
אַרבערט רעווייל בעווייזט אונז אז די יודענפֿרעסער זענען גרויסע
ליגנער; אַז אין אמת'ען איז די מלחמה געגען די יודען אַ פשוט'ער רע-
ליגיעזער שטרייט. נאָך אַלבערט רעווייל נאָך, איז דאָס וואָס מע רופֿט
אַנטיסעמיטיזם נאָר אַ מלחמה פֿון די קאָמאַליקער געגען אלע נישט קאָ-
מאַליקער, דאָס ציעל פֿון די אַנטיסעמיטען, האַטש זיי שרייען אז זיי
ווילען מַצִּיל זיין פֿראַנקרײַך פֿון דעם יודישען פֿאָלק וואָס מאַכט זיי פֿאַר
קנעכט און נעמט ביי זיי אַרויס דעם מוח פֿון די ביינער, בעשטעהט אין
אמת'ן נור אין דעם, אום אַרויסצוטרעטען געגען אלע נישט-קאָמאַליקער,
און פֿיהרען געגען זיי אַ סיסטעמאַטישען שטרייט.

צווישען אונז רעדענדיג איז די זאך נישט אזוי גאַנץ ריכטיג ווי דער
הער אַלבערט רעווייל וואָלט זי געוואָלט פֿאַרשטעלען. נאָר זיין פֿונ-
ד איז צום גוטען. ער איז מַחֲסִידֵי אומות הָעוֹלָם און ער וויל בעשולדיגען
די שונאי ישראל און מלמד זכות זיין אויף אונז יודען.

די חסידות וואָס מע וואַרפֿט אויף יודען — זאָגט ווייטער אַל-
בערט רעווייל — געהערען נור צו זעהר אַ קליינעם טהייל פֿון זיי. טוי-
זענדער יאָהרען האָט מען די יודען געשלאָגען און גערויפֿט. וואָס פֿאַר
אַ וואונדער איז עס, אז עס געפֿינען זיך צווישען זיי אויך שלעכטע
מענשען?

אַלבערט רעווייל בריינגט ווייטער, ווי די יודען האָבען געגעבען
פֿראַנקרײַך פֿיעל גרויסע לייט אין אלע צווייגען פֿון דער מענשליכער
טהעטיגקייט, אין וויסענשאַפֿט, אין ליטעראַטור, אין פֿאָליטיקא, אין
קונסט און ז. וו.

— אין דעם מיטעלאַטער — זאָגט לסוף אַלבערט רעווייל — אז
מע האָט יודען אַרויסגעטריבען פֿון אַ לאַנד איז דאָס לאַנד כמעט חרב
געוואָרען. דער מַסַּחַר פֿלעגט אזוי פֿאַלען אז מייסטענס איז מען געווען
געצוואונגען רופֿען די יודען צוריק.

עס וואָלט נאָך היינט פֿאַרגעגאַנגען דזעלביגע זאך, ווען פֿראַנק-
רײַך זאָל פּלוצים געהמען און אַרויסטרייבען די יודען פֿון לאַנד, וואָלט
די מאַכט פֿון פֿראַנקרײַך טיעף געפֿאַלען; איהר פֿינאַנציעלע, אינדוסט-
ריעלע און וויסענשאַפֿטליכע קראַפֿט וואָלט גלייך ווינציגער געוואָרען.
אין דער מלחמה מיט דייטשלאַנד איז פֿראַנקרײַך קאָליעטישעט געוואָרען;
מע האָט ביי איהר אָבגעשניטען איין אבר; מע האָט ביי איהר צוגענומען
אַ גאַנצע מדינה! מע האָט ביי איהר אָבגעריסען אַ גאַנץ שטיק לאַנד;
מע האָט ביי איהר אוועק געראַבעוועט עלזאס מיט לאַטהרינגען. אַרויס-
טרייבען יודען פֿון פֿראַנקרײַך וואָלט געהייסען איהר אָבשניידען נאָך
איין אָבר.

איך האָב דיר דאָ געבראַכט, באַבאָניו טייערע, די מיינונג פֿון אַל-
בערט רעווייל. זיינע לעצטע ווערטער ערוועקען אַנדאָי אין אונז אלערליי
מַחֲשָׁבוֹת. אַנדאָי דער הערר פֿאַפּעסאָר אַלבערט רעווייל האַלט מיט אונז
יודען. ווי ער זאָגט עס אליין, האָט ער פֿיעל יודישע פֿריינד וועלכע
האַבען איהם געלערנט יודען בכלל צו שעצען. אָבער נישט דאָס בין איך
אויסען. די וויכטיגסטע ווערטער אין דעם שמועס מיט אַלבערט רעווייל
זענען, אז ער קען זיך נאָר נור פֿאַרשטעלען דעם געדאַנק פֿון גרוש
הַיְהוּדִים. הונדערט יאָהר נאָך דער פֿראַנצויזישער רעוואָלוציאָן מוז מען
נאָך בעווייזען אז פֿאַר פֿראַנקרײַך זעלבסט וועט שלעכט זיין אַרויסצו-
טרייבען די יודען. שוין הונדערט יאָהר אז די יודען אין פֿראַנקרײַך זענען

טהייל וועט קיינמאל נישט אָננעמען נור די אָמונות וְדעות וואָס וועט פֿערשרייבן דער גרעסערער טהייל. דאָסעלביגע איז אויך מיט נאָציאָנאַלע פֿראַגען. דער רוב פֿון פֿאַרלאַמענט האַלט פֿאַר די סלאַווען, אַז זייערע שפּראַכען דאַרפֿען קריגען דיזעלביגע רעכטע ווי די יעצט הער-שענדע דייטשע שפּראַך, אַז אין די לענדער מיט סלאַווישער בעפֿעלקער-רונג דאַרף סלאַוויש זיין די רעגירונגסשפּראַך אין די שולען און אין גע-ריכט, די בעאַמטען דאַרפֿען אין יענע לענדער רעדען די שפּראַך, וועלכע עס רעדט די בעפֿעלקערונג. דער וואונש פֿון פֿאַרלאַמענט קען אָבער נישט ווערען צום געזעץ, ווייל דער קלענערער טהייל פֿון פֿאַרלאַמענט וואָס בעשטעהט פֿון דייטשען וויל פֿשוים אָפֿן נישט מַסְכִּים זיין צו אַזוינע רעכטע פֿון אַנדערע נאָציאָנען. די דייטשע שפּראַך און דייטשע קולטור האָבען געהערשט אין עסטרייך וויפֿעל הונדערטער יאָהרען און די דייטשען קענען זיך נישט אַזוי גיך אָבזאָגען פֿון דער ראַליע, וועלכע זיי האָבען ביז איצט געשפּיעלט. די סלאַווען ווילען און קענען אויך נישט נאָכגעבען, און אַזוי געדויערן שוין אין עסטרייך. זייט ² יאָהר די גרעסטע מַחְלוקות און אונאַרדענונגען, אין פֿאַרלאַמענט קומען פֿאַר די גרעסטע שקאַנדאַלען, מיניסטערען בייטען זיך איינער נאָך אַנדערען און קיינער קען נישט געפֿינען דאָס ריכטיגע מיטעל ווי צו פֿעראייניגען צוזאַמען פֿעלקער וואָס האָבען פֿערשידענע שטרעבונגען, ווי צוזאַמענהאַלטען אין איין מלוכה פֿעלקער, פֿון וועלכע יעדעס איינצעלנע שטרעבט צו אייגענער זעלבסטשטענדיגקייט.

י. ל.

צייטונגסשטימען.

צוליב דעם שרעקליכען געלד קריזיס און די טויזענדער גרויסע און קליינע באַנקראַטען — האָט מען אין דער לעצטער צייט אָנגעהויבען הויך צו ריידען וועגען אַ זאך, וואָס איז ביז איצט פֿאַמעט געוועזען אַ סוד-מעשה.

מען האָט שוין לאַנג געוואוסט, אַז אונזערע מַסְחָרִים זענען נישט קיין מַסְחָרִים, אַז אונזער האַנדעל ישטעהט אויף היהנער'ישע פֿיסליך, אַז דער יודישער סוחר האַנדעלט אויף באַרג, אַז אין זיין מַסְחָר איז ער נישט קיין ספּעציאַליסט, אַז אויף איין פֿאַכמאַן געפֿינען זיך טויזענדער קרעמער און פֿאַבריקאַנטליך וואָס פֿרעגט זיי באַהרִים וואָס סוחר איז, וואו מען קויפֿט דאָס, ווי מען מאַכט דאָס און ווי מען האַנדעלט דערמיט; אַז די קאַנקורענץ צווישען יודישע געשעפֿטען "פֿערפֿאַטשקעט" יעדען עסק, אַז די רַחֲמִים בעשטעהען נור פֿון דעם וואָס מען רייסט אָב פֿון אייגענעם לייב, א. ז. וו. א. ז. וו.

מען האָט דאָס אַלין געוואוסט, נאָר מען האָט זיך נאָך געקוויינד קעלט דאָס פֿריי אַרויסצוריידען. צי האָט מען מוֹרָא געהאַט נישט צוצו-געהמען פֿון יודען זיין לעצטען טרייסט, זיין לעצטען בטחון צו זיין "סוחר'ישען מה", צו זיין "האַנדעלסזשעניע" וואָס דאַרף מעהר נישט ווי ¹⁰ הוילע פֿינגער אום אַ וועלט איבערצוקעהרען?

דער קריזיס האָט נאָך אַמאָל קלאַר געוויזען, אויף וועלכע פֿאַלשע פֿונדאַמענטען עס ווערען געבויט יודישע חיונה'עס. בעת יודישע געשעפֿטען האָבען געפֿלאַצט איינס נאָך'ן אַנדערען, און יודישע סוחרים זענען איינער נאָך דעם אַנדערען "אַראָב פֿון מאַרק", געפֿאַלען ווי פֿליענען, האָבען די קריסטליכע פֿירמעס אַריבערגעטראָען די שלעכטע צייט און זענען גע-בליבען אויפֿן פֿלאַטין. ווי קומט דאָס, פֿרעגט זיך, אַז דער האַנדעלס-זשעניע שטעהט אַזוי שוואַך אויף די פֿיס? ווי קומט דאָס, אַז אַ פֿאַלק, וואָס האָט זייט יאָהרהונדערטע נור געהאַנדעלט און געהאַנדעלט, און איז געוועזען דער רַבֿי אין מסחר פֿאַר אַנדערע פֿעלקער, ווי קומט דאָס, אַז דער פֿלמיד איז געניטער ווי דער רבי?

דיא פֿראַגע איז איינע פֿון די טרויעריגסטע, און אין דער לעצטער צייט האָבען זיך יודישע צייטונגען מיט איהר אָנגעהויבען צו בעשעפֿטיגען. אין "המליין" האָט ה. שבנא, אין זיינע "מכתבים מביאליסטאק", אין אַ סעריע פֿון ¹⁹ בריעף, געשילדערט אין אומעטיגע אָבער ריכטיגע פֿאַרבען דעם גאַנצען הויבן פֿון די דאָרטיגע יודישע געשעפֿטען. אין Nr. 342 אין "הצפירה" רופֿט אויס ה. נ. ס. אין זיין אַרטיקל "אַבֿל

שטאַנען צדדים; די סאָציאַליסטען און אַ טהייל פֿון ליבעראַלען ווילען נישט מַסְכִּים זיין מיט דער רעגירונגס פֿאַדערונג, אַנדערע פֿאַרטייען דאָ געגען אַגישירען מיט היין פֿאַר'ן פֿלאַט. עס איז ענטשטאַנען אַ שפּעציעלע חֲבֵרָה צו אַגישירען, "פֿלאַט-פֿעראייין", אין דער חֲבֵרָה זענען מענטשען פֿון פֿערשידענע פֿאַרטייען, אין אַ קורצע צייט האָט די חֲבֵרָה געקראַנען ביז 200 טויזענד מיטגלידער. דער פֿראַיעקט ווענען פֿלאַט האָט איצט אַרויס-גערופֿען נאָך מעהר אָנהענגער, זייט די ענגלישע רעגירונג האָט אַרעסטירט עטליכע דייטשע האַנדעלסשיפֿען. ווייל זי האָט זי הויך געווען אַז זיי פֿיהרען געוועהר קיין טראַנסוואַל. געוועהר האָט מען אפילו, ווי עס ווייזט אויס, נישט געפֿונען אָבער אויף די שיפֿען זענען געווען פֿרייוויליגע, וואָס זענען געפֿאַהרען אַנצוקומען אין די טראַנסוואַלערס היל, עס איז געווען אַ סך פֿראַוויאַנט, וואָס איז בעשטימט פֿאַר די בויערן. דאָס האָט שטאַרק אויפֿגערגעט דייטשלאַנד געגען די ענגלענדער, ווייל לויט די געזעצען, וואָס עקזעסטרען ווענען האַנדעל אין אַ מלחמה צייט, האָט ענגלאַנד נישט געהאַט דאָס רעכט צו שטערען דייטשע שיפֿען וואָס פֿיהרען נור פֿראַווי-יאַנט און מענטשען וועלכע פֿאַהרען איינציגווייז אויף אייגענע בילעטען. אין ענגלאַנד אָבער מאַכט מען צו די געזעצען אַנאָנדער פֿירוש און מען זאָגט אַז אויך מענטשען און פֿראַוויאַנט, וואָס ווערען געפֿיהרט אין דאָס פֿיינדליכע לאַנד געהערען אין דער צייט פֿון אַ מלחמה צו קאַנטרעבאַנדע. די דייטשע רעגירונג האָט אַריינגעשיקט איהר פֿראַטעסט קיין ענגלאַנד, קיין ענטפֿער האָט זי נאָך פֿון לאַנדאָן נישט געקראַנען.

דערוויילע אָבער איז דורך דעם די פֿיינדשאַפֿט געגען ענגלאַנד נאָך מעהר געשטיגען און עס האָט זיך נאָך מעהר פֿערגרעסערט די אַנ-הענגער פֿון פֿלאַט. "אַז מיר וואַלטען געהאַט אַ שטאַרקערען פֿלאַט, זאָגען די דייטשען, וואַלט ענגלאַנד אונז נישט אָנגעהוהן אַזאַ בעליידיגונג, און זי וואַלט מוֹרָא געהאַט זיך צו בעגעהן מיט אונז אַזוי ווי איצט".

די סימפּאָטיען פֿון גאַנץ אייראָפּא פֿאַר די בויערן, וואָס פֿער-טהיידגען מיט אַזאַ מוטה זייער פֿרייהייט און זעלבסטשטענדיגקייט, שטערען ענגלאַנד אויף יעדען טרייט. זי האָט געוואַלט דינגען אין איטאַליען חיל אויף אַוועקצושיקען קיין מצרים, פֿריי זי זאל פֿון דאָרטען קענען אַרויס-פֿיהרען איהר מיליטער קיין אַפֿריקאַ. די איטאַליענישע רעגירונג האָט אָבער געמוזט אָבזאָגען ענגלאַנד, ווייל דאָס גאַנצע פֿאַלק האַלט מיט די בויערן. ענגלאַנד האָט געוואַלט אָבקויפֿען ביי פֿאַרטוואַל דאָס לאַנד דעלאַנאַ, וואָס וואַלט געעפֿענט פֿאַר די ענגלענדער אַ גוטען און נאָהר-טען וועג קיין טראַנסוואַל און וואָס וואַלט אָבגעשניטען טראַנסוואַל פֿון איהרע פֿערבינדונגען מיט אייראָפּא, די פֿאַרטוואַלישע רעגירונג מוז אָבער די פֿערהאַנדלונגען מיט ענגלאַנד אָבלייגען ביז נאָכ'ן קריג, ווייל דאָס גאַנצע פֿאַלק איז געגען ענגלאַנד. רוסלאַנד האָט אויך איצט פֿראַטעסט-טירט געגען ענגלאַנד, וואָס זי פֿערהאַלט דעפּעשען צווישען טראַנסוואַל און אַנדערע רעגירונגען. צו דעם פֿראַטעסט פֿון רוסלאַנד זענען אויך צו-געשטאַנען אַלע איבריגע גרויסע מלוכות.

און די מלחמה בריינגט נאָך אַלין וועניג נחת די ענגלענדער. זיי האָבען געהאַט גענומען עטליכע פונקטען, אָבער זיי זענען פֿון דאָרטען צוריק אַרויסגעטריבען געוואָרען. איצט איז שטאַרקער דער קאַמפּף ביי לעדיסמיט, בולער פּרופֿט ווידער זיין גליק ביי קאַלענזא, וואו ער האָט געהאַט מיט ² וואַכען פֿריהער אַזאַ מאוסע מפֿלה.

אין עסטרייך איז נאָך נישט אַוועק אַ חֵדֶש ווי וויטעק איז פרעזי-דענט פֿון מיניסטעריום און מען רעדט שוין וועגען נייע מיניסטערען. וויטעק האָט זיך קיין איינציגעס מאל נישט בעוויזען פֿאַר'ן פֿאַרלאַמענט, דער פֿאַרלאַמענט איז פֿערמאַכט, וויטעק האָט גענומען אויף זיך דורכ-צופֿיהרען די נייטהיגע געזעצען אָהן דעם פֿאַרלאַמענט, זיין אַרבייט איז שוין באַלד פֿאַרטיג און ער מוז אָבטרעטען זיין שטעל אַנאָנדער מיניסט טעריום, וואָס וועט צוריק זיך שטעלען דאָס ציעל איינצופֿיהרען אין עסטרייך די פֿריהערדיגע אַכטונג צו די געזעצען און צום פֿאַרלאַמענט און זוכען אַ פֿשָׁרָה צווישען די אויפֿגערגענטע פֿעלקער אין זייער קאַמפּף פֿאַר די נאָציאָנאַלע זעלבסטשטענדיגקייט. אין לעבען זענען דאָ אַזוינע פֿראַגען, וואָס קענען נישט אָבגעפֿטרט ווערען גרינג מיט דעם בעשלוס פֿון דער מעהרהייט, ווי צום ביישפּיל אין זאכען פֿון גלויבען; דער קלענערער

ציט, האט איהר אויך ווי געטהון דאס הארץ. וואס האט זי נעבן גע- קענט טהון מיט איהרע שלעכטע קינדער וואס האבען נישט איבער זיך אויבער האר, קיין טאטען? זי פלעגט מעהר נישט פאר זיי וויינען און קיין בעטען זיי זאלען זיך נישט קריגען, וועט זי ביידע ליעב האבען און מיט ביידע האלטען.

דאס שטעדטל זעטיל (גראד, גוב.) פערמאנט צוויי דאקטוירים וועלכע לעבען אויך נישט בשלום, און הערען זיך נישט אויף צו קריגען. און דאס שטעדטל לייגט נעבן פון זיי אזוי ווי די אומגליקליכע אלמנה. זאלען זיי זיך קריגען, וועמען ארט דאס? נאר, דאס גאנצע אומ- גליק איז וואס יעדער פון זיי פערלאנגט אז דאס שטעדטל זאל נור מיט איהם האלטען. האלט זעטיל מיט דעם ערשטען, איז דער צווייטער דאך טאך ברוג, האלט זי מיט דעם צווייטען, איז דער ערשטער דאך טאך ברוג, און ביידע טהון דעם שטעדטל צוליהקעם. איינער דערמיט, וואס ער וויל כלל נישט שרייבען קיין רעצעפטען, און דער אנדערער מיט דעם, וואס ער פערשרייבט טייערע רעצעפטען. און דאס אומגליקליכע זעטיל קלאגט און וויינט און בעט זיך ריי איהרע צוויי דאקטוירים זיי זאלען זיך נישט קריגען, זיי זאלען לעבען בשלום. דער זאל נישט צו פיעל רעצעפטען שרייבען, און דער זאל אויך אנהויבען געהן צו קראנקע און אויך שריי- בען רעצעפטען. פאריגע וואך איז דער דאקטאר וואס וויל נאך צו קיין קראנקע נישט געהן, אזוי שטארק ברוג געווארען אויף דער מאמע זעטיל, אז ער האט זי נאך געוואלט אוועק ווארפען, און אוועקפאהרען. זעטיל האט זיך צעוויינט, געבעטען איהם ער זאל נישט אוועקפאהרען און גע- העכערט איהם 500 רובל א יאהר קעשענע געלד, ווייל ער איז באמת א גוטער דאקטאר און בריינט פיעל נוצען דעם דארטיגען בקור חולים. זעטיל האט איהם צוגעזאגט אז פון היינט אן און ווייטער וועט זי שוין נור האלטען מיט איהם, ווייל ער איז פון זיין ברודער נישט איין מאל אומזיסט בעלידיגט געווארען. גאנץ זעטיל איז יעצט זעהר צופרידען וואס זייער ליעב קינד האט זיי נישט אוועקגעווארפען, און אז איינער ווערט חו"ש קראנק, געהט ער שוין צו איהם און שרייבט שוין אויך א רעצעפט.

ווי איהר זעהט איז מיט קאפריגע קינדער שלעכט, נאר אהן קינד דער איז נאך ערנער.

ה' א. ל. פערסיק שרייבט פון וואלאזין (ווילנ, גוב.): קיין דאך טאך איז נאך אליין ביי אונז נישט דא, און יעצט איז אין וואלאזין זעהר איין אומגעזונדע צייט. 30 פראצענט קראנקע געפינען זיך יעצט אין שטאדט. מען האט שוין וועגען דעם נישט איין מאל מערב הקריאה גע- וועזען. איבערהויפט האבען געפילדערט די ווייבער פון די קראנקע מענער און קינדער. די שטאדטפיהרער האבען אפילו יא צוגעזאגט אראפבריינגען א דאקטאר, נאר ער איז נאך אליין נישט דא.

שוין בעסער איז צו זיין א זעטליווער, איידער א וואלאזינער.

נאך בעסער איז צו זיין א יאליטשקעווער. דארטען קריגעט מען זיך אויך, נאר די קריגע זענען וועגען ליכטיגקייט.

פון יאליטשקאו (פאר, גוב.) שרייבט מען אונז: אין איינעם פון אייערע ארטיקלען, האט איהר געשריעבען, אז אין די יודישע שטעדטליך איז פֿינסטער. אונזערע יודען האבען געוואלט מאכען ליכטיג, און צו דעם צוועק האבען זיי ארויסגענומען געלד פון דער קאראבקע. — נאר באלד איז געווארען צוויי צדדים. איין צד האט געזאגט: אז עס דארף זיין ליכטיג אין גאס, מען זאל מאכען לאמטערענס מיט טראטוארען, און דער אנדערער צד האט געזאגט: אז עס דארף זיין ליכטיג אין די מוחות, מען זאל מאכען אשולע, אדער פֿערגרעסערן די תלמוד תורה. דער ערשטער צד האט אויסגעפיהרט. מען האט אונז געמאכט טראטוארען און 36 לאמטערענס.

און אזוי איז יעצט אין יאליטשקאו ליכטיג אין גאס, און אין די מוחות און הערצער פֿינסטער ווי פֿריהער.

אשמים אנהני: מיר זענען אליין שולדיג אין אלע אונזערע אומגליקען. דער קריזיס וואלט גיט געמאכט אזא רויש אין דער יודישער סוחר'שער וועלט, ווען אונזערע געשעפטען וואלטען געהאט א אמת'ען יסוד. ה. א. שטיין אין זיין ארטיקל "אנחנו והם" (הצפירה 281) מאכט א פֿערגלייך צווישען יודישע און קריסטליכע געשעפטען און קומט צו דעם אייגענעם רעזולטאט, ווי ה... טיעפער פֿאר זיי אלעמען בעריהרט די אייגענע פראגע ה. סט. זשאס אין וואסחאד, נו. 56. דער הויפט חסרון, שרייבט סט. זשאס — בעשטעהט אין דעם וואס ביי אונז איז שוואך אויסגעבילדעט די איניציאטיווע, ד. ה. די פֿעהיגקייט צו געפינען נייע וועגען, נייע פלעצער, וואו מיר זאלען קענען אנווענדען אונזערע פראדוקטיווע קראפט. סיי אין האנדעל סיי אין טעכניק פֿעהלען אונז די נייטהיגע קענטניסע דערצו, דערום מוזען מיר נאכמאכען אנדערע, מיר האבען נישט קיין איניציאטיווע. קומט א דייטש א פאליאק, אדער איינער פון די זעלטענע יודען וואס איז אויסגעלערנט אין זיין פאך אין אלע קלעפעליך, און עפענט א פאבריק, א זאוואד א. ד. גל. שפראצען שוין ארויס צעהנדליגער אזעלכע יודישע זאוואדען און פאבריקליך. און אזוי ווי זיי זענען נישט פֿכח צו קאנקורירען מיט יענעם דורך גרינדליכע פאכקענטניסע בפרט און דורך גרונדטיקייט בכלל, זוכען זיי דורך וואהלוועלע פראסטערע מאטעריאלען און לויט דריקונג זיך ווי עס איז צו דעהאלטען אויפֿן פלאטין. פֿל זמן דער קרעדיט איז נאך דא — שלאגט מען זיך ווי עס איז דורך. סוף פֿל סוף אבער פאלען זיי ביים ערשטען שלעכטען יאהר איינער נאכ'ן אנדערן. דער גרונדיגער סוחר אבער לעבט איבער די שלעכטע צייט צו ליעב זיין נומען נאמען און צו ליעב דעם שטארקען יסוד פון זיין געשעפט. פֿאר וואס פֿעהלט אונז אבער די איניציאטיווע?

די, וועלכע קוקען אויף אליין מרה-שחורה'דיג, מעלאנכאליש, זאגען, אז מיר האבען קיין מאל זי נישט געהאט. נאך פֿריהער האבען די אנדערע אויך נישט געהאט קיין איניציאטיווע, און מיר האבען געקענט ווי ס'איז זיך אהן איהר דורכלעבען אונזער וועלטלי. אנדערע מיינען אבער, — און זיי זענען שוין געהנטער צום אמת, — אז די שטענדיגע צרות און פֿעפאל- גונגען מאכען אונז פֿאר א אונפֿעהיגעס פאלק. מיר הערען אויף צו לער- נען, אונזערע קינדער וואקסען אויף אהן בילדונג, אהן אלגעמיינע און אהן טעכנישע. קיין פאלק איז נישט אזוי שטארק, אז עס זאל קענען לעבען נור פון דעם, וואס די טאטעס און די זיידעס האבען געלאזען בירושה. עס מוז נאך לערנען אליין און נאך צולערנען ביי אנדערע פֿעלקער. דאס האבען מיר צו אונזער אומגליק נישט געטהון. און דאס נאך אין אזא צייט, בשעת די קאנקורענץ וואקסט מיט יעדען טאג און די מלחמה פאר'ן לעבען, פאר די לעבענסמיטעל שטארקט זיך פון יאהר צו יאהר! אין אזא שווערער צייט האבען מיר אויפֿגעהערט צו לערנען, און דעריבער זענען מיר אזוי שרעקליך געפאלען. א. ע.

יודישע שטעדט און שטעדטליך.

עס איז געוועזען איין אלמנה וואס האט געהאט צוויי יונגליך. די צוויי ברידערליך האבען נישט געלעבט בשלום. זיי פלעגען זיך שטענדיג קריגען און יעדער פון זיי האט פֿערלאנגט אז די מאמע זאל האלטען מיט איהם. האט זי געהאלטען מיט דעם ערשטען, איז דער צווייטער גע- וועזען ברוג מיט דער מאמען. האט זי געהאלטען מיט דעם צווייטען איז דער ערשטער געווארען ברוג אויף דער מאמען.

און ביידע האבען דערפאר דער מאמען געטהון צוליהקעם, איינער דערמיט וואס ער פלעגט נישט וועלען עסען און טרינקען, און דער צוויי- טער, פונקט פֿערקעהרט, פלעגט אויף צוליהקעם דער מאמען אלעס אויפֿ- עסען און אויסטרינקען, און פון וואס ער האט נישט געקענט אויפֿעסען, פלעגט ער א תל מאכען. די ביטערע אלמנה האט נעבן גאר נישט גע- וואוסט וואס צו טהון מיט איהרע צוויי קינדער: האט דער ערשטער גאר נישט געגעסען, פלעגט איהר ווי טהון דאס הארץ, האט דער צווייטער אויפֿגעגעסען דעם גאנצען איינגעמאכטס, וואס זי האט געפרעגעלט זומער.

פרעזעס ה'י' פֿרענקעל מיט זיינע מיטהעלפער, האט מען געמאכט א טשאניע וואו יעדערער קען פֿאר $1\frac{1}{2}$ קאפ. טרינקען טהע צו-זאט און מע גיט דערצו א $\frac{1}{2}$ פונט גוט ברויט. אויך טהיילט מען ברויט, הייצונג און געלד. און ווען גיט די „חברה“ זאל אונטערהאלטען די ארומע, וואלט געקומען היינטיגס יאהר, ווי מע זאגט „פאלען אויפ'ן פנים“.

אויך האט מען שוין כעשטעטיגט דעם כורזשעט אויף דעם נייעם יאהר 1900 פֿון וועלכען מיר זעהן אז אויף העלפֿען ארומע אויף פסח איז בעשטימט בערך 10.00. אויף דער טשאניע מיט ברויט 550 רובל, אויך האט מען בע-שטימט א סומע העלפֿען דער מערענ-שולע וועלכע די היעגע בנות ציון פרא-יעקטירען אויף 200 שילערנים.

א. ג—ן פֿון פראסקוראו (פאר. גוב.) : די היגע תלמוד תורה האט ביו איצט אין אלעמען פֿיעל געליטען דערפֿון. וואס זי האט גיט געהאט קיין אייגען הויז. איצט האבען אונזערע גבירים די געהערטע ברידער ה"ה מול גע-שענקט א גרויס הויז פֿאר דער תלמוד תורה. איצט וועט די ת"ת אין שטאנד ויין מעהר קינדער צו צונעהמען.

די יודישע וועלט.

עסמיריך. — א ביטע פֿון גאליציאנער יודען. 278 גאלי-ציאנער יודען פֿון קאלאמיע האבען זיך געווענדט צו „דער יודישער קא-לאניאל געזעלשאפט“ מיט א ביטע, זי זאל זיי העלפֿען גרינדען אין גאליציע א יודישע קאלאניע.

די דראמע „די קינדער פֿון דעם גהעטא“ וועלכע איז פֿארגעשטעלט געווארען אין די ענגלישע און אמעריקאנער טהעאטערן און האט דאָרט שטארק אויסגענומען. ווערט אויך געשטעלט אין בודאפעסטער טהעאטער.

*

רוס. אנד. — די פֿערוואַמלונג פֿון דער „חברה צו פֿעברייטען בילדונג צווישען יודען אין רוסלאנד“. דעם 26-טען דעצעמבער 1899 איז געווען די יעהרליכע פֿערוואַמלונג פֿון דער חברה, צו כעשטעטיגען די הוצאה והכנסה אויף דעם יאהר 1900 און אויסצו-קלייבען א נייעם קאמיטעט. עס זענען אויסגעקליבען געווארען די פריהריגע חברים, דער באַראָן ה. גינצבורג, דאָקטאָר ל. קאצענעלענסאָן און מ. קולישער. נאכהער האָט ה' יעקב האלפערין פֿארגעלייגט זיין רעפֿערט וועגען יודען אין קאלמיקען אין סיביר און ה' קולישער — זיין רעפֿערט איבער דער היסטאָריע פֿון יודען אין רוסלאנד און פֿולין. ה' קולישערס רעפֿערט איז פֿערפֿאַסט אויף דעם גרונד פֿון דעם היסטאָרישען מאטעריאל, וואָס איז יעצט אָנגעדרוקט גע-וואָרען אין דעם נייעם בוך „רעגעסטען און אויפֿשריפטען“. ה' קולישער האָט טורע געווען. אז דער וויכטיגער ספר איז אַרויסגעגעבען געוואָרען אויף די היצאות פֿון באַראָן גינצבורג, האָט עס שטעהט אויף איהם דער נאָמען פֿון דער חברה.

וועגען אויפֿנעהמען פֿון יודישע סטודענטען אין יעקאטערינאסלאַווער בערגבו-האָכשולע. דער „פרידניע פראָווסקי קראָ" איז מודיע, דאָס אין דער יעקאטערינאס-לאַווער דומא האָט מען דעבאטירט וועגען דער שאלה: צי מען זאל זיך סטא-רען ביי דער רעגירונג וועגען איינגעענערונגען אין די תקנות פֿון דער יע-קאט, בערגבו-הויכשולע (גארנאָיע אוטשילישצע). דער דעפּיטאט וואָקא-שעוו האָט געזאָגט זיין מיינונג, דאָס די בערגענצונג לויט די תקנות מען זאל אויפֿנעהמען אין דער שולע נאָר 50% יודען איז נישט ריכטיג, וועגען די דאָזיגע טעמים: אין די פֿורדניעפראַווסקע גובערניעס איז היינט דאָ זעהר פֿיעל יודען; אין אדעס אַליין איז דאָ בערך 150,000. אין די אנדערע ערטער זענען די יודען כמעט 20% פֿון אַלע איינוואָהנער; וועגען דעם צורקוליר פֿון מיניסטער דאָס מען דארף פֿריהער אַרײַנעהמען די סטודענטען וועלכע האָבען געענדיגט די גימנאַזיע אין דעמזעלבען אָקרוג, וואו עס געפינט זיך די אוניווערזיטעט — האָט זעהר שווער געמאכט יודען איינצוטריטען אין אוניווערזיטעט. אויסער דעם שטאמט כמעט די העלפֿט געלד, וואָס די דומע האָט געשענקט אויף דער שולע, פֿון די יודישע איינוואָהנער.

די דומע האָט כעשלאַסען פֿה אחר צו סטאַרען זיך מען זאל פֿערגרע-סערען די נאָרמע פֿון יודישע סטודענטען אין יעקאטערינאסלאַווער בערגבו-שולע ביו 10% .

אבער לעקציאָנען פֿיר אַרבייטער. דער אָדעסער קוראטאָר האָט ערלויבט צו ענענען אין דער שולע פֿון ה'עלמאָן אָבער-קורסען פֿאַר יודישע אַרבייטער, אין אַנפֿאַנג יאָנואַר וועלען זיך אָנהויבען די קורסען, מען וועט לערנען די אַרבייטער שרייבען אין לייגען.

אין זיטאָמיר איז זיך פֿערלויפֿען אזא מעשה:

א יודיש ווייביל האָט ביי איהר שכן געליהען 50 קאפ. ווען ע-האָט ביי איהר מאָן נאָכדעם געמאַנט דעם חוב, האָט ער געזאָגט אין אַ ווערטיל: „איך גיב דיר אַוועק מיין ווייב פֿאַר דעם חוב“. דער שכן איז בעשטאַנען און לאַכענדיג האָבען זיי זיך געגעבען איינס דאָס אנדערע די הענד. דערביי האָבען זיך גראַדע געפֿונען צוויי עדות.

פֿון דעם ווערטלען זיך איז אַרויסגעקומען אַ ערענסטע זאָך. דער שכן טענעט אַז על-פֿידין איז זי ויין פֿרוי און פֿערלאָנגט אַ סומע געלד, וועט ער זיך אָבזאָגען פֿון דער קנּיה. דאָס ווייביל איז דערווייל איבער געפֿאַהרען צו איהרע עלטערן אין הויז.

די צייטונג „וואהלין“, וועלכע ערשיינט טאקע אין זיטאָמיר און בריינגט די געשיכטע, בעמערקט, אַז זי האָט גיט געגלייבט אַז די מעשה זאָל זיין איין אמתע. נאר נאָכהער האָט די צייטונג זיך ערקונדיגט אַז די געשיכטע איז ווירקליך פֿאַרגעקומען די טעג אין זיטאָמיר. דאָס ווייביל איז איינע פֿון די זיטאָמירער דוהאוונע רבנים אַ טאָכטער.

עס ווייזט אויס אַז אין זיטאָמיר איז דאָ אַ סך איבריגע צייט און מען ווייסט גיט וואָס מען זאָל מיט איהר טהון.

פֿון אומאן (קיעוו. גוב.) שרייבט מען אונז: אין יוד נומר 27 האָט איהר אָנגעדריקט מיינע אַ קאַרעספּאָנדענץ וועגען די 12 אָבאָנענט, אויף יודישע צייטונגען וואָס געפֿינען זיך ביי אונז און שטאַדט. יעצט קען איך אייך שרייבען, אַז זיי האָבען שוין אַוועקגעשיקט זייערע פֿאַר רובל אויף די צייטונגען. 2 האָבען אויסגעשריבען די „הצפירה“ 2 דעם „המליץ“ 2 דעם „וואסחאד“ 1 די „בדושטשנאסט“, 2 דעם „יוד“ און 3 האָבען אויס-געשריבען די צייטונג „ראדינא“, וועלכע גיט 224 פרעמיעס. און אַזוי איז ביי אונז אויף דעם נייעם יאהר הונדערט פֿון 12 אָבאָנענטען אויף יודישע צייטונגען געבליבען נור 9.

די אומאַניע יודישע אינטעליגענץ שרייבט אויס וועלכע צייטונגען איהר ווילט, נור גיט קיין יודישע.

אין אונזער שטאָדט צעהלט זיך 4 טויזענד פוילישע איינוואָהנער ד. ה. אַ זעקסטערטהייל פֿון די יודישע און זיי שרייבען אויס בערך 400 עקזעמפלאַרען פֿערשיעדענע פוילישע צייטונגען.

עס איז אָבער צו האָפֿען אַז אין גיכסטען וועלען פֿאַר די יודישע צייטונגען צוקומען נאָך נייע 2 אָבאָנענטען, ווייל די טעג דאַרפֿען זיין 2 חתונות ביי אונז אין שטאַדט, און עס קומען צו פֿון דער פֿרעמד נייע 2 איידעמליך, וואָס האָבען ליעב לעזען יודישע צייטונגען.

יודישע הערויסגעבער! פֿערגרעסערט אייערע אויסגאַבען, גיט פרעמיעס, הויבט אָן אַרויסצוגעבען נייע צייטונגען, אין אומאן קומען צו נייע צוויי איידעמליך.

מען שרייבט אונז:

וואַזנעסענסק (הערס. גוב.) : אַ שווערע צייט איז ביי אונז קיין שום געשעפֿטען זענען נישט. די גאנצע פרנסה איז ביי אונז געווען ביו היינטיגס יאהר פֿון די ברויט-קאנטארען וועלכע מען פֿלעגט דא אין ראיאן קויפֿען מיליאנטן פֿורען און טראנספֿארטירען זיי דורך וואַזנעסענסק קיין גיקאליאעוו. פֿון אַמ די קאנטארען האט געהאט פרנסה כמעט די גאנצע שטאדט; ווי קאמיטאנערען, פֿריקאשטיקעס, מעקלער, פראסטע ארבייטער, פֿורמאנעס, גאסט-הייזער, היי-טיגס יאהר ארבייט קיין קאנטאר גיט דא. דער היינט יאהריגער האָט געמאכט אונזער שטאדט פֿאַר אַ פֿוסטקע און אלע געהן ארום אהן ארבייט, אהן ברויט און אהן הייצונג.

די לעצטע צייט ווייט עס האבען זיך אנגעהויבען די קעלטען איז געווא-רען נאך ערגער, די נאוויגאציע האט זיך פֿערמאכט און דאס ביסעל שפֿע וואס עס איז געווען האט זיך אין גאנצען איבערגעריסען. גיט נור די געמיינע, אפילו בער-בתים וועלכע ביו היינטיגס יאהר פֿלעגען קענען יענעם העלפֿען, ליידען יעצט אליין הונגער, קע-ט.

אונזער „יודישע חברה צו העלפֿען ארומע לייט“, וועלכע איז געגרינדעט געווארען אין פֿאַריגען יאהר, ארבייט יעצט גאנץ ענערגיש. צו דאנק דעם

אלגעמיינע וועלט נייעס

עסטרייך. — פראָפּעסאָר שַענַק. ווי עס איז בעקאנט האט דער וויענער פּראָפּ'שענאָ ארויסגעגעבען א בוך מיט דעם נאמען „איבער די געשלעכט בעשטימונג ביי מענשען", אין וועלכען ער ווייזט אן מיטלען, דאס מען זאל האבען א קינד פון א געוויסען געשלעכט. ווי מען וויל, א זכר אדער א נקבה. די קאלענען פון שַענַק, די פראפּעסארען פון וויענער אוניווערזיטעט, זענען כאלד פון אנפאנג אן געווען אונצופריעדען מיט פראפּ'שענאָ'ס בוך, זיי האבען געזאגט אז ער האט נאר געוואלט מאכען א גערויש אין דער וועלט, כדי קונה שם צו זיין, און אז דאס בוך האט נישט קיין וויסענשאפטליכען ווערט. זיי האבען אויך פערלאנגט פון מיניסטער דאס ער זאל איהם אבזאגען פון דער שטעלע אלס פראפּעסאר, דען ער האט משפיל געווען דעם כבוד פון דער וויענער אוניווערזיטעט, יעצט האט דער מיניסטער געמיהן זייער רצון, און פארגעלעגט פראפּ'שענאָ ער זאל זיך אבזאגען פון זיין שטעל.

— אין אלעווען-שטייג. אין דער מענאזשעריא (זווערניצען) וועלכע געפינט זיך אין וויענער גארטען האט אלעווען מיט דעם נאמען „שרה" צוריסען דעם אויפזעהער רודנאווסקי, ער איז אריינגעגאנגען אויסרייניגען די שטייג, און האט דאביי נישט ארויסגעטריבען די חיות אין צווייטען שטייג, און די לעווען איז אויף איהם ארויפגעפאלען. עס האט נישט געהאלפן קיין שום מיטעל אבצושטעלן די חיה, דען זי האט איהם צערויסען אויף שטיקער.

רוסלאנד. — וועגען ערדציטערניש אין קאווקאז. אין אחאלקאלאק ער איז ער ארויפגאנגען, וואו עס איז געווען ערדציטערניש, האט מען געשיקט איין געאלאג (ערדארשער), וועלכער וועט אנווייזען וואו איהן מען זאל אוכערטראגען די איינוואהנער פון די צערשטערטע דערפער. ביז יעצט האט מען אויפגעגראבען 223 געהרגעטע. עס איז געשיקט געווארען הילפע פון ראטהען קרויץ. דער רוסישער קיווער האט געגעבען זיין נדבה פאר די וואס האבען געליטען פון ערדציטערניש 50,000 רובעל. די סאלדאטען פון נאוואגינער פאלק פערנעהמען זיך מיט די חורבית.

— א שטורעם אויפ'ן שווארצען ים. דער „גאוואיע וורעמיה" דערצעהלט וועגען א שרעקליכען שטורעם, וואס איז געווען אויף דעם צפוני'ן מזרחדיגען ברעג פון שווארצען ים. 7 טעג זענען די פאר-טאווע שטארט גאוואראסיסק געווען אבגעשניטען פון דער גאנצער וועלט, אלע זענען געזעסען אין דער היים און מורא געהאט ארויסצוגעהן אויפ'ן גאס. נאר ווען דער שטורעם איז שוואכער געווארען זענען די איינוואהנער ארויס פון זייער בעהעלטעניש, און דערזעהען א שרעקליך בילד; דער גאנצער פארט איז געווען פול אנגעווארפען מיט גרויסע בערגער אייז. אלע הייזער נעבען פארט זענען געווען פון אויבען ביז אראב בעדעקט מיט אייז און האבען אויסגעזעהען ווי אייז-פאלאצען. דער גאנצער פלאץ נעבען פארט איז געווען איין אייז פערל, אויף וועלכען זענען געלעגען ביים עק הייכע בערג אייז, דאס זענען געווען שיפען וועלכע זענען געווארען אבגעריסען פון אנקער. אין דעם שטערטיל סטאנדארט זענען געווען אבגעריסען כמעט אלע דעכער, און צערבראכען פיעל וואגאנעס פון דער באהן.

— ידיעות אין האנדעלס-ענינים. די אגענטור פון רוסישען פֿינאנץ-מיניסטעריום אין לאנדאן איז מודיע, דאס זי איז גרייט צו געבען יעדערען אומזיסט ידיעות וועלכע זענען נוגע דעם האנדעל צווישען רוס-לאנד און ענגלאנד. זי געהט אויף זיך אנצווייזען אויף בעקאנטע ענגלישע פֿירמעס און אויפצוגעבען פרייען אויף סחורות וועלכע ווערען אריינגעפֿיהרט פון רוסלאנד קיין ענגלאנד אדער צוריק, און בכלל צו שטיצען רוסישע אונטער-טהאנער וועלכע פֿיהרען געשעפטען מיט ענגלאנד. די אדרעסע פֿון דער אגענטור איז: London, 107 Cromwell Rd S. W. די אגענטור איז אפֿען פון 2 ביז 4 אוהר נאכמיטאג און ענטפֿערט אויך אויף אלע אנפֿראגען ברעפֿליך.

טראנסוואל. — די וויכטיגקייט פון טראנסוואל פאר ענגלאנד. נישט אומזיסט האבען די ענגלענדער אפּעטיט צו טראנסוואל, טראנסוואל איז טאקי א פֿעטער ביסען... דאס קען מען ארויס-זעהען פון דעם חשבון: אים יאהר 1883 האט מען אריינגעפֿיהרט אין טראנס-וואל סחורות פֿאר 9 מיליאן פֿראנק, און אים יאהר 1896 האט מען שוין אריינגעפֿיהרט מעהר ווי פֿאר 382 מיליאן פֿראנק. אין יאהר 1895 האט מען ארויסגעפֿיהרט סחורות 8 1/2 מיליאן קילאגראם, און אין יאהר 1898 — 6 מאל אזוי פֿיעל. דער הויפט-ארטיקעל פֿון עקספארט (ארויסגעפֿיהרטע סחורה) איז שטיינקאהלען, און דער צווייטער ארטיקעל איז גאלד און כרילאנטען. אין יאהר 1898 האט מען ארויסגעפֿיהרט גאלד פֿאר 406 מיליאן פֿראנק, און כרילאנטען

פֿאר 1,098,250 פֿראנק. פֿאר א יאהרען איז געווען ריינער ריוח אין די גאלד-גרובען 156 מיליאן פֿראנק. אין די גרעסטע טהייל דערפֿון איז געקומען אין די הענד פֿון די אייראפעאישע אקציאנערען.

מיין ליעד.

נישט פאר די פערצווייפּעלטע, פערוואנעלטע, געשטארבענע
וילט ניד מיר איצט אויסווינגען איין טרויעריגעס ליעד;
נישט פאר די דערשלאנענע, דערקומערטע, פערדארבענע,
שטענדיג ווי דערהרגעטע, פינסטער, שוואך און מיעד.

נישט פאר די וואס יאמערען, וואס וויינען און וואס טרויערען
אויף צרות, שלעך, פורעניות, אויף אונזער פיין און שאנד.
נישט פאר די וואס קענען נור בייקלאגען און בעדויערען
דעם חורבן גרויסען, שרעקליכען אין אונזער טייער לאנד.

נישט פאר די וואס זיפצען נור אויף דעם גלות ביטערען,
וואס געהמען ניד דעם לעבען שיער, וואס שלאנען קאפ אן וואנד
וואס שטעהען נור פון ווייטען גאר, און פלאטערען און ציטערען
אין וואסער עטוואס קעלטליכע אריינלעגען די האנד.

וואס העלפען טרעהרען נארישע דעם גלות לאנגען, יודישען?
וואס קלאנט איהר אויף געשטארבענע, ווען ס'הענגט אויף אייך
א שווערד?

וואס העלפט דער וויינען, יאמערען? — איך קען ניד נישט פֿער-
הדושען.

מחים לאנג בעגראבענע וואס וועקט איהר פון דער ערד? ...

* * *

פאר מענשען אזוינע, וואס העלפען און ניצען,
וואס טהונען און בויען, וואס שטארקען און שטיצען;
פאר די וויל איך זינגען א ליעד...
א פֿרעהליכעם ליעדעל, א ליעדעל פון לעבען,
א ליעד פון גבורה, פון האפענונג, שטערעבען,
פון פֿרייהייט, פון גליק און פון פֿריעד...

פאר מענשען, וואס קענען זיך קיין מאל ערשרעקען,
פאר אומשטענדע שלעכטע, פארן איינערנעם שטעקען
קיין מאל פֿערלארען דעם מוטה.
ווען איין האנד פֿערטהיידניגט, פֿערשטעלט ניד פון פייער,
ארגייט די צווייטע נאך שטארקער, געטרייער,
און קיין מאל געשווינגען, גערוהט.

פאר מענשען וואס קוקען מיט שטאלץ אויפֿן לעבען,
וואס האפען זיך קיין מאל איהם אונטערגעגעבען,
וואס העלפען און ווערען נישט מיעד;
פאר זיי וויל איך זינגען נצחון און גבורה,
א פֿרעהליכעם ליעדעל, אגמר, א שירה
פון פֿרייהייט, פון גליק און פון פֿריעד.

מ. קאפלאן.

* * *

פֿיעל פֿינקסטערע נעכט האב איך ליעדער געשריבען
און ריימען ווי וילבער ווי פֿעריל געקליבען;
זיי האבען געלויבטען אין פֿינקסטערע נאכט
און האבען מיין לעבען נישט ליכטיג געמאכט...
א. רייזען.

קאלירעס.

א ראמאן אויס דעם יודישען לעבען אין רוסלאנד.

פֿון מ. ספעקטאר.

II.

הירשעל.

איבערמארגען זענען אלע געווען אויף דעם וואַנזאל בעגלייטען
אידאָן. איהר מוטער אין די שוועסטער האָבען געוויינט. איהר פֿאָטער
איז אַרומגעגאַנגען צומראָנען, זיין פֿרעהליכקייט און צופֿרידענהייט וואָס
זיין טאָכטער פֿאַהרט לערנען, איז אַוועק, ווען עס איז געקומען די צייט
זיך שיידען מיט זיין ליעבסט קינד. חיים, איהר שוועסטערס מאַן, האָט
שפּאַצירט הין און צוריק צוזאַמען מיט הירשעלען וואָרטענדיג ווען דער
צוג וועט אָנקומען. אידאָ האָט פֿרעהליך גערעדט מיט איהרע פֿרײַנדעס
וועלכע האָבען זי אויך בעגלייט און מקנא געווען וואָס זי פֿאַהרט אין
דער גרויסער שטאָרט פֿעטערסבורג.

הירשעל איז געווען זעהר טרויריג. איהם האָט זיך ביז יעצט נאָך
אַלין נישט געגלייבט אידאָ זאל אַוועק פֿאַהרען, און איצטער פֿאַהרט זי
טאָק. ער האָט נישט גערעכענט, ער זאל אזא ענטפֿער פֿון אידאָן בעקער
מען. ער איז אַזוי זיכער געוועזען, אז זי ברויכט נור הערען פֿון איהם
איין וואָרט, פֿאַהרט זי נישט, און וועט זיך שעצען פֿאַר גליקליך, וואָס
ער, הירשעל, דעם גביר'ס ווהן, פֿרענט זי נישט אויף קיין גיין און וויל מיט
איהר חתונה האָבען. ער איז גרייט מלחמה צו האַלטען מיט זיינע על-
טערען, מיט דער גאַנצער שטאָרט צוליב איהר, זי זאל זיין פֿרוי זיין,
און צום סוף האָט זי אלעס אויסגעהערט און איהם נאָך נישט געענפֿערט.
זי האָט יאָ געענפֿערט, נאר ער פֿערשטעהט נישט וואָס זי פֿערלאָנגט פֿון
איהם. זי האָט זאָגט גערעדט, געווען אַזוי גוט און פֿריינדליך מיט איהם,
נאָך דער קאַפּ האָט זיך איהם געדערהט, פֿאַר די אויגען האָט ער מעהר
נישט געזעהן ווי אַטומאָן, און האָט נישט געהערט, נישט פֿערשטאַנען איהרע
ווערטער.

צום הונדערטסטען מאל האָט ער זיך איצט אָנגעהויבען דערמאָנען
דעם גאַנצען געשפּרעך וואָס ער האָט נעכטען געהאַט מיט איהר, זיך גע-
סטאַרעט דערמאָנען יעדעס וואָרט און אלעס פֿערשטעהן, אלעס פֿער-
טייטשען, אלעס זיך ערקלערען.

— איך פֿאַהר, איך מוז פֿאַהרען, נישט דו קענסט מיך דערפֿון אָפֿ-
האַלטען, — האָט זי געענפֿערט.

— ווער זשע דען קען דין דערפֿון אָפּהאַלטען, — האָט הירשעל
דערויף געפֿרעגט — ווער דען אז נישט איך? איך ווײַס אז פֿון קינדווייז
אן האָבען מיר זיך ליעב, און איצט האָטש מיין פֿאָטער איז אַ גביר,
האַטש איך קען קומען צו דעם גרעסטען שדוך, בין איך גרייט זיך ראַג-
גלען מיט מייןע עלטערען, מיט מיין גאַנצער פֿאַמיליע צוליב דיר, אז מיר
זאָלען זיך קיין מאל נישט ברויכען צו שיידען. וואָס זשע נאָך קענסט דו
פֿון מיר פֿערלאָנגען? איך גיב דיר אַוועק מיין גאַנץ לעבען, און וועל זיך
שעצען פֿאַר דעם גליקליכסטען אז דו וועסט מיין לעבען צונעהמען.

— וואָס זשע, פֿרעג איך דין, קען איך טהון מיט דיין לעבען?
— האָט אידאָ געזאָגט.

— וואָס הייסט? מיר וועלען גליקליך לעבען, ווי אלע מאַן און
ווייב לעבען.

— ווי אלע קאַליקעס, ווילסט דו זאָגען, ווי מיין שוואַגער לעבט
מיט מיין שוועסטער. זיי האָבען זיך אויך ליעב, נאָר ווי זענען זיי אומ-
גליקליך.

— חיים איז אַרום, ער איז נישט אין שטאַנד זיין פֿרוי און קינדער
מפרנס צו זיין, און דו ווײַסט אז איך בין רייך און האָב רייכע עלטערען,
און מיר קענען אין אלעמען זעהר גליקליך זיין.

— ווען חיים האָט חתונה געהאַט מיט מיין שוועסטער, האָבען זיי
אויך געהאַט געלד און ער איז אויך זיכער געווען, אז ער מעג חתונה
האָבען און וועט אין שטאַנד זיין אויסצוהאַלטען זיין הויז. דאָס רובֿ וואָס
האָבען חתונה מיינען אַזוי און דו מיינסט אויך אַזוי.

— אַ שטען פֿערגלייכעניש! חיים צוזאַמען מיט דיין שוועסטערס
נדן האָט פֿערמאָגט פֿופֿצעהן הונדערט אָדער אפשר צוויי טויזענד רובל,
און מיין פֿאָטער נישט מיר צעהן טויזענד, אפשר פֿופֿצעהן טויזענד. און
דערצו בין איך איין-איינציגער ווהן... אַ שטען פֿערגלייכעניש, חיים אָדער
איך?...

— דאָס איז אמת, דו האָסט אַ סך מעהר געלד, ווי חיים האָט
געהאַט, נאָר דאָס איז קיין גרויסער אונטערשייד. יעדער איבער זיין פֿער-
קיל, הייסט בעל-בית, יעדער מיט זיין געלד איז ביי זיך אַ גביר. עס
איז אויך אמת, אז געלד איז זעהר אַנטע און נייטהיגע זאָך אין לעבען.
אלעס וואָס מען האָט, וואָס מען פֿערמאָגט קומט צו נישטן אין לעבען.
געלד, הייזער, וילבער, גאָלד, צירינג, אלעס וואָס דו אָדער דיין פֿאָטער
פֿערמאָגט, איז זעהר גוט, אָבער איך פֿרעג דין, וואָס קען אַזוינער ווי דו
טהון, ווען עס ווערט חו"ש דאָס אַדעס פֿערלאָרען? דאָס לעבען איז לאַנג,
אין לעבען קומט אַלין פֿאַר, ווער שמועסט נאָך אין אונזער יודישען
לעבען, געלד איז קיינמאל איצט פֿרעג איך דין, וואָס קענסט דו דאָן
טהון. איך וויל דין פֿרענען, וואָס ביזט דו הירשעל אַליין אָהן דעם
געלד?...

— איך?.. איך?.. — האָט ער קוים געקענט אויסרעדען, און דער
קאַפּ האָט זיך איהם פֿעדרעהט. ער האָט שוין מעהר נישט געהערט וואָס
זי האָט נאָך גערעדט. דערווייל זענען אָנגעקומען די הויזלייט און האָבען
זייער געשפּרעך געשטערט. אַזוי איז אַוועקגעפֿליגען די צייט, און אידאָ
איז שוין איצט אויף דעם וואַנזאל. זי האָט שוין אַ בילעט גלייך קיין
פֿעטערסבורג. איהר באַגאָזש איז שוין אָפּגעגעבען, און אין נאָך צעהן
מינוט קומט שוין אָן דער צוג.

אידאָ איז שטאַרק פֿערנומען מיט איהרע פֿרײַנדעס. זיי לאַכען,
זיי רעדען אַדע צוזאַמען, און מען קושט זיך. חיים שפּאַצירט מיט
הירשעלען איבער דער פּלאַטפֿארמע הין און צוריק, ער רעדט עפּים
צו איהם, ער דערצעהלט איהם. הירשעל קוקט איהם אין די אויגען, זאָגט
איהם יעדע מינוט "נו, ווייטער, דערצעהל" ווי גלייך ער הערט איהם מיט
אינטערעס. נאָר ער הערט קיין וואָרט נישט און טראַכט ווענען נעכטיגטען
געשפּרעך מיט אידאָן.

— וואָס ביזט דו הירשעל, אָהן דעם געלד? פֿרעגט זי מיך. צי זי
איז מיינע שוואַגער אַראָפּ פֿון זינען צי וואָס? וואָס הייסט וואָס איך בין?
געלויבט גאָט, נישט צו פֿערוינדיגען, פֿיעל יונגע לייט וואַלטען זיך גע-
וואונשען זיין אויף מיין אָרט, אין מיין שטאַנד, און זיין אַזוי ווי איך.
וויפֿיעל מאל האָט זי מיר אַליין געזאָגט, אז איך בין דער לייטשיסטער
יונגער מאַן וועלכען זי קען. און איצט פּלוצים פֿרעגט זי מיך "וואָס בין
איך אָהן דעם געלד".

און פֿאַמט האָט זיך הירשעל אין לאַווראַווע גערעכענט פֿאַר איין-
נעם פֿון די לייטשיסטע יונגע לייט. קינדווייז האָט ער געלערענט אין
חדר. שפּעטער האָט ער גענומען שטונדען ביי דעם בעסטען לעהרער, ביי
אידאָס פֿאָטער נחמן ליפשיץ. אַ דאָנק איהם קען ער אָנשרייבען אַ שטע-
נעם העברעאישען בריעף, אַ רומישען בריעף, אַביסעל דייטש אויך. ער

שטאדט געוואקסען. שוין אזוי פיל יאהרען אז מיר זענען זיך ערגעבענע פריינד און איצט פרעגט זי מיך פלוצים "ווער איך בין?" נאך אזוי טראכטענדיג איז ער מיט הייסן פארבייגעגאנגען נעבן אידאן ווי איהרע פילע חבר'טעס האבען זי ארומגערינגעלט. זיי האבען זיך אויך נעבן זיי אבגעשטעלט, הירשעל האט זיי אלע בעטראכט און זיך געווענדעט צו הייסן.

— אידא איז שענער פון אלע איהרע חבר'טעס.
— א נייעס! אמעריקא האט דו געפֿענט! האט זיך הייס אונגערופען, שוין זשע האט דו עס ערשט איצט בעמערקט? מיר דאכט זיך אז דו ווייסט שוין לאנג, אז מיין שוועגערין איז די שענסטע ביי אונז אין שטאדט.

— נור איך, זאגסט דו, ווייסט עס?
— אז אידא איז אשענע און מיט פילע מעלות ווייסען אלע, און יעדער ווער עס זעהט זי נאך, ווער עס רעדט מיט איהר.
— איהרע עלטערען קענען זיך פיהלען גליקליך וואס זיי האבען אזא קינד.

— נישט מיט אלעמען. די שוויגער איז נישט צופרידען וואס זי פֿאָהרט לערנען און דער שווער איז נישט צופֿרידען וואס אידא איז גע- בויען א מיידל. א יונגל וואלט אידא בעדארפט געבוירען ווערען, זאגט ער שטענדיג.

— איהרע עלטערען זענען דען נישט גערעכט וואס זיי ווילען נישט אז זי זאל אוועקפֿאהרען.

— אלע זענען גערעכט, נאך איך פֿרעג דיך, וואס קען טהון אזא מיידל ביי אונז אין לאווראוו, זיצען פֿארלעגט די הענד ווי דאס מעהר יודישע מיידליך, און ווארטען אויף א חתן, דאס קען אידא נישט, זי האט אין זיך צופֿילע לעבען, זי איז צופֿילע קלוג זי זאל נישט פֿערשטעהן וואס קען זי אויסזיצען ביי איהר ארומען פֿאטער, קיין גיין קען ער איהר נישט געבען.

— אזא שענע געראטענע ווי אידא איז, וואלט זיך געפֿינען א חתן וואס וואלט זי גענומען אהן גיין. אזוינע מיידליך ווי אידא פֿארזי- צען נישט.

— קיין יודישע שטאכטער פֿארזיצט נישט, דאס גליק וועט זי שפֿע- טער אויך נישט אנווערען.

— זי קען יא אנווערען, האט הירשעל געזאגט. און עס איז איהם אויסגעקומען אויף דעם געדאנק, ער זאל אלעס דערצעהלען הייסן, און עפענען פֿאר איהם זיין הארץ. עס האט איהם אנגעהויבען באנג טהון פֿאר וואס ער האט נעכטען איהם נישט דערצעהלט, פֿאר וואס האט ער נישט גערעדט מיט איהרע עלטערען, אפשר וואלטען זיי דאן נישט געלאזט אידאן פֿאהרען, אפשר וואלט זי נאכהער אליין פֿערשטאנען אז ער, הירשעל, איז פֿאר איהר א גליק.

דערווייל איז אנגעקומען דער צוג, מען האט אנגעהויבען אריינ- טראגען אידא'ס פֿעקליך אין וואגאן, מען האט זיך אנגעהויבען געזעגענען. הירשעל האט אליין ערווארטעט אז אידא וועט איהם עפֿים נאך זאגען, נאך זי איז נאך אליין געווען פֿערנומען מיט איהרע חבר'טעס, מיט וועל- כע זי האט זיך שוין אנגעהויבען געזעגענען. נאכהער האט זי זיך ארויפֿ- געווארפען אויף די עלטערען, אויף דער שוועסטער, זיך צוקושט מיט זיי און געוויינט. מען האט שוין געהערט דעם צווייטען קלונג. די חבר'טעס האבען אנגעהויבען איילען, זי זאל זיך שוין אין וואגאן זעצען. אויף גיך האט זי זיך געזעגענט מיט דעם שוואגער, מיט הירשעל און מעהר נישט געזאגט ווי "זייט געזונד!"

פֿערוויינט מיט פֿולע אויגען טרערען, נאך לאכענדיג און פֿרעהליך, האט זי ארויסגעקוקט פֿון איין אפֿען וואגאן פֿענסטער, און זיך איבער- גערעדט מיט די בעגלייטער.

הירשעל האט דורך דעם פֿענסטער בעמערקט נעבן אידאן זעהר א שענעם יונגען מאן וואס האט אליין עפֿים פֿריינדליך נישט אויפֿגעהערט צו רעדען מיט אידאן. זי האט אלע מאל איהם געענזפֿערט מיט א שמייכלע.

האט ביכער און צייטונגען, און לייענט ווען ער האט צייט, עס איז אויך אריינגעקומען צו איהם א פֿלייזער ביי וועלכען ער פֿלעגט נעמען שטונ- דען אויף פֿיעדעל שפיעלען, און ער שפיעלט ווען ער האט צייט, אדער שבת צו נאכט ווען זיינע עלטערען ווילען האבען נחת און בעטען איהם שפיעלען. מיט איין ווארט ער קען אלעס, וואס עס פֿאסט נור פֿאר א היינטווערטיגען גביר'שען יונגען מאן.

דערצו זאגען אלע אין לאווראוו אז הירשעל איז א שענער יונגער מאן אויך. א ווייס געזיכט, א שווארץ בערדיל, א שענעם קאפ, שווארצע קוטשעראווע האר, שווארצע גלאנצענדע אויגען, אנלייכע נאז, ווייסע ציין, רויטע בעקליך, ער רעדט געלאסען; ער געהט שטען געקליי- דעט און געפוצט; דאס שענסטע שטעקעלע, דעם פֿינסטען זיידענעם פֿאראסאל, א ווארשאווער הוט פֿון דעם לעצטען פֿאסאן. אין האראקטער האלט מען איהם אויך פֿאר א גוטען, פֿון א גרבה זאגט ער זיך קיין מאל נישט אפ, ער רעדט מיט יעדען פֿריינדליך.

פֿילע מיידליך אין לאווראוו זענען אין איהם פֿערליעבט, און פֿילע ווייבליך געפֿעלט ער. אלע מיידליך ווינשען זיך אזוינע חתנים האטש מיט ווינציגער געלט, און אלע ווייבליך מעסטען זייערע מענער מיט היר- שעלס מאס.

די גאנצע שטאדט קען איהם, אפילו אין די הינטער-געסליך. דאָרט קען מען אָפֿט הערען ווי די שניידער-מיידליך זינגען א ליעד ביי דער אַרבייט וועגען הירשעל:

די לבנה שיינט אין מיטען דער נאכט
און הירשעל'ע שטעהט ביי דער טהור,

איך זיפֿין און קרעכין, איך בין פֿערטראכט
אוי א ווייטאג איז מיר.

דיינע האר וואלט איך אויף מיין האלז געטראָגען
אזוי ווי דו דיין גאלדענע קייט,
אין זינען וואלט איך דייך געהאלטען
אפילו פֿערשלאָפענער הייט.

איך לעג אוועק דאס געדעלע,

איך עפֿען אויף דאס לעדעלע

און זעה א שענע נאכט,

ווייסטו הירשעלע וואס איך טראכט?

אוי ער זעהט נישט,

אוי ער הערט נישט,

אומזיסט מיין טראכטען,

אומזיסט מיין ליידען א. ז. וו.

און ווער האט נאך געקענט טראכטען וועגען איהם, אז די שדכנים האבען איהם שוין לאנג אפגעשטאצט אין פֿופֿצען טויזענד רובל גיין? אין לאווראוו און ארום לאווראוו האבען זיך אלע וודען געוואונשען אזא איידעמיל, אזא "פֿעפֿעריל", ווי די שדכנים פֿלעגען איהם אַנרופֿען. און איצט האט אידא, איין ארומען לעהרערס א מיידל, זיך ענטזאגט פֿון איהם און פֿון זיין רייכטום.

אין אנהויב איז איהם אנגעקומען א פֿעם אויף אידאן, אויף איהר פֿאטער, אויף זייער גאנץ הויז. זי איז משוגע און איהר פֿאטער איז משוגע, ער האט זי אזוי שטען אויסגעלערענט. נאך ווען הירשעל האט זיך בערוהיגט, האט ער זיך אליין פֿארווירפֿע געמאכט, ווי האט ער נאך גע- קענט, אזוי טראכטען וועגען זיין לעהרער וועלכען ער און יעדער שעצט אזוי, און נאך מעהר ווי האט ער געקענט אזוי טראכטען וועגען די קלוגע שענע געראטענע אידאן, וועגען זיין אידאן.

זי האט מיר צוגעזאגט שרייבען. זי האט מיך געבעטען שרייבען. אפשר וועט זי גיך קומען צוריק א היים, האט זיך הירשעל געטרייסט. אז איך בין נישט משוגע געווארען פֿון נעכטען אן טראכטענדיג, בין איך שטארקער פֿון אייזען. "ווער בין איך?" פֿרעגט זי מיך. צוזאמען אין איין

נישט אויסגארען!... אויסער, אז מען האט איהם אונטערטעניג געבע-
טען; דעמאלט האט ער געהאלפֿען, מיט'ן גרעסטען פֿערניגטן געהאלפֿען!
און איין אונגליקליכער, וואָס גראַבעלט ער אין זיינע זכרונות?
ער זוכט האַפֿנונג, טרייסט און גאָנץ אַפֿט אויך איין עצה אויף
שפּעטער!

ער האָט אויך אַמאָל גוטע צייטען געהאַט, עס האָט איהם אויך
אַמאָל געגליקט, און וואָס אַמאָל איז געוועזען קען נאָך אַמאָל זיין!
אויסהאַלטען וועט ער אַנדאָ! ער האָט אַזוי פֿיעל איבערגעלעבט!
ווער עס איז אַרויס פֿון פֿייער, וועט אַרויס פֿון וואַסער!
טהייל מאָל זוכט ער עפֿים אַנדערש: עס פֿאַלט איהם אַליין פֿון
דער האַנד אַרויס, עס ברעכט זיך אונטער איהם יעדע בריק, — צי זענען
פֿאַמט שולדיג נור גאָט און לייט? און ער אַליין? צי האָט ער שטענדיג
געוועהלט דעם ריכטיגן וועג? אין אויג געהאַט שטענדיג דעם ווירקלי-
כען צוועק?

דאָס זעלבע געשיהט ביי פֿעלקער.
גליקליכע פֿעלקער לערנען און דערצעהלען דער וועלט זייער גע-
שיכטע, אום זיך אַליין צו לויבען. יעדעס פֿאַלק האָט זיין אייגענע וועלט-
געשיכטע, וואָס ריהמט זיין קלוגשאַפֿט, זיין רייכטום, זיין העלדענמוטה,
זיינע ערפֿינדונגען... מיט גאָלדענע, הויך-שרייענדיגע אותיות ווערען פֿער-
שריבען די גליקען, די תּהומות, די מעשים טובֿים! אַרימע פֿעלקער זוכען
אין זייער געשיכטע נור האַפֿנונג, טרייסט און איין עצה אויף שפּעטער!
ערשט נישט לאַנג האָט זיך ביי אונז געהערט נור איין געשריי:
ווייטער! פֿאַרווערטס! מיט דער צייט, מיט דער פֿאַליע! אַל-דאָס-גוטס
וועט זיין, אי די רעכטע (פֿראַוועס), אי קבֿוד, אי פֿרנסה בֿקבֿוד!

דער זיפֿענבלאָז האָט געפֿלאַצט און דער עולם האָט זיך אָנגע-
שטעלט דערשראָקען. דער עולם האָט זיך אָנגעשטעלט און אָנגעהויבען
קוקען צוריק, אָנגעהויבען בעטראַכטען דעם לאַנגען וועג, וואָס מען האָט
דורכגעמאַכט, איבערטראַכטען די צייט, וואָס איז לאַנג, אָדער ערשט
נישט לאַנג, אַריבער!

— "דעאָקציע!" האָט מען געשריגען. טהייל מיט פֿרייד, אַנדערע
מיט צאָרן און צער, און ביידע האָבען אַטענות געהאַט, עס איז קיין רע-
אָקציע, נאר אַגעוועהנליכער, גאָטליכער און אַניצליכער דראַנג צו היס-
טאָריע! צו דער געשיכטע, אין וועלכער מען זוכט, וויסענדיג און נישט
וויסענדיג, טרייסט, האַפֿנונג, און אַראָמה אויף שפּעטער!

און די היסטאָריע דערציילט אונז פֿיעל, זעהר פֿיעל! זי זאָגט
אונז ערשטענס, אז מיר האָבען אַמאָל גוטע, גאָלדענע צייטען געהאַט;
אז מיר זענען נישט קיין געבוירענע שנאָרער, קיין אייביגע טעלערלעקער;
אז מיר זענען אויך אַמאָל פֿריצים געווען, און אין איינעם לאַנד געלעבט,
און מאַנכע הויבען אָן טראַכטען: צי קענען די צייטען נישט צוריק קומען?
זי זאָגט אונז, צווייטענס, אז צו פֿיעל שרעקען און אָבהענדיג
ווערען דאָרף מען אויך נישט. "אַלעס דאָ געוועזען!" און מיר האָבען נאָך
ערגערס, נאָך שרעקליכערס איבערגעלעבט און הונדערטער מאָל אויף
אונזערע זעגערס קבֿרים געזעסען, געלאַכט און געוויינט!...

און דריטענס לערנט אונז די געשיכטע, אז מיר אַליין זענען אויך
אַביסעל שולדיג, מיר האָבען די צייטען נישט ריכטיג פֿערשטאַנען ווייל
די גוטע צייטען זענען געוועזען נישט פֿאַר אונז! אַמאָל, מיר האָבען זיך
אַמאָל צוגעהאַפֿט צום טיש, אַריינגעביסען אין פֿאַשטעט, מיר האָבען אויך
אַמאָל אַביסעל וויין פֿערוזכט, נאָר — מיר האָבען עס אונטער פֿרעמדע
מאָסקען געטהון! מיר האָבען שטענדיג "הוצאָה וּהַכְנָסָה", דעם גאַנצען
יודישען "אַח" און "לח" אויף אַפֿרעמדע קאַנטאָ געשריבען! עס איז נישט
פֿינסטערער געוואָרען, ווי מען זאָגט און מען מיינט, פֿערקעהרט — עס
איז העלער געוואָרען און ערשט ביי דער העלקייט האָבען מיר אונזער
פֿינסטער פֿנים דערזעהן!

הירשעל האָט געוואָלט אַריין אין וואַנאָן, און זאָגען עפֿים אידאָן אַזוינס.
וואָס ער ווייסט אַליין נישט, ווי אַזוי אַרויס צו זאָגען. זיין גאָנץ ביטער
האַרץ האָט ער געוואָלט איהר אויסניסען. זאָל זי האָטש וויסען, ווי ער
ליידט, ווי ער מוטשעט זיך, און ווי איהר אַרט דאָס נישט. זאָל זי וויסען
ווי שלעכט זי איז, זי האָט קיין האַרץ נישט. ער וואָלט איהר געזאָגט,
אז ער האָט נישט פֿערדיענט, אז זי זאָל זיך מיט איהם אַזוי בענעהן. ער
וואָלט איהר געזאָגט, אז זי האָט איהם אָנגענאָרט, זי איז געוועזען
פֿאַלש מיט איהם. אָט וואָלט ער געשריענען אויף איהר, זי געזידעלט,
אַט וואָלט ער געבעטען, געוויינט, זי זאָל אויף איהם רחמנות האָבען,
ער וואָלט... נאָר אָט הערט זיך דער דריטער קלונג און דער צוג ריהרט
זיך און ריהרט זיך... הירשעל האָט ווידער געזעהן ווי דער שענער יונגער
מאָן ביים פֿענסטער רעדט און שמייכלט אַזוי פֿרעהליך מיט אידאָן, און
ווייטער האָט הירשעל גאָר נישט געזעהן.

געהענדיג פֿון וואַנאָל האָט ער זיך פֿלוצים דערמאַנט אין אַלע
אידאָס פֿעהלער, קיין איינציגע מעלָה האָט ער אין איהר נישט געפֿונען.
זי איז גאָר נישט אַזוי שען, זי איז גאָר נישט אַזוי קלוג, זי איז אַשלעכטע,
זי איז נישט דאַנקבאַר; ער, הירשעל, איז שטענדיג בלינד געוועזען. און זי
האָט נור געלאַכט פֿון איהם. זי ויצט איצטער אין וואַנאָן מיט דעם יונגען
מאָן, און מען לאַכט און מען פֿערבריינגט פֿרעהליך. זיין האַרץ האָט
איהם געזאָטען פֿון פֿעס, ער האָט עפֿים געזוכט נקמה האָבען אין איהר.

אין אַ פֿאַר מינוט שפּעטער האָט ער אידאָן געזעהן שוין אין איין
אַנדער געשטאַלט. איהרע גוטע בלויע אויגען קוקען אויף איהם אַזוי
פֿריינדליך און ערגעבען. זי רעדט אַזוי קלוג, אַזוי זיס, און ער געפֿינט
אין איהר נור גוטע מעלות, קיין איינציגע פֿעהלער. ער זוכט צווישען
אַלע איהרע בעקאַנטע חבֿר'טעס האָטש איינע וואָס זאָל זיין עהנליך צו
איהר, נאָר ער געפֿינט נישט.

— אידאָ איז נור איינע, איינע. עס איז קיין גלייכען צו איהר נישט
דאָ. איך האָב זי פֿערשפּיעלט. איך האָב צו שפּעט זיך אַרומגעקוקט, צו
שפּעט מיט איהר גערעדט, אָבערלייגט אויף דעם לעצטען טאָג. איך האָב
זיך נישט געקענט פֿאַרשטעלען אידאָ זאָל מיר אַזוי ענטפֿערען...

ווען הירשעל איז געקומען אַהיים האָט איהם די דיענסט דער-
לאַנגט אַ בריעף.

— דעם נאָמ'ס אַ קינד האָט דעם בריעף געבראַכט, — האָט זי
געזאָגט.

ער האָט אין דעם אַרעם באלד דערקענט אידאָס האַנדשריפֿט.

(פֿאַרטעצונג קומט.)

געשיכטע און מאטעריאל צו געשיכטע.

אַמענש דערמאַנט זיך די אַמאָהליגע יאָהרען אין פֿערשיעדענע
לאַגען, צו פֿערשיעדענע צוועקען.

אַפֿט שטעלט זיך אָב אַגליקליכער, "מול'דיגער" מענש, און בער-
טראַכט דעם וועג, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט, דערמאַנט די וויכטיגערע פֿאַק-
טען פֿון לעבען. ער טהוט עס, מעהרסטענס טהיילס, פֿרי נחת צו שפּעט; כדי
זיך צו לויבען פֿאַר זיך, פֿאַר הויזגעזונד און פֿריינד. עס הייסט: הערט
און זעהט וואָס איך בין, וואָס איך קען! און ער וואַרפֿט אַלעמען אין
פֿנים אַריין זיין בינטעל אַזות און מעשים טובֿים! זיינע תּהומות, זיינע
נבֿורות, זיין הצלָחה! וואָס ער נעמט אין האַנד אַריין, ווערט גאָלד; פֿון
די ערגסטע געשעפֿטען — שמאַלין גריבער! און ער האָט זיך קיינמאָל
פֿון קיינעם נישט געלאָזט "שפּייען אין קאשע אַריין", נישט אויסדרייסען.

פֿען פֿאַלק, איז צעוואַרפֿען און צעשפּרייט אויף אלע יִשְׁבֻּעֵה יָמִים, אין אלע קרייז-ווינקעליך, אין קעלער און אויף ביידעם פֿוילען אלטע רייסטער, אלטע חברה-ביכער, אלטע ספרים — דער אוצר פֿון אונזער געשיכטע! — ראטיוועט די אויפֿשריפטען פֿון מצבות איידער עס שווענקט זי אָב דער דענקען, איידער עס וועט די מצבות אליין אַרייַנציהען און איינ-שלינגען די ערד; ראטיוועט רייסטער און ספרים, איידער עס וועלען זיי אויפֿפרעסען די מייז! די אלטע יִשְׁמוֹת זענען אונזער נִשְׁמָה־שְׁמוֹת, היט, קאַפּיערט און בעהאַלט!

די געדאַנקען האָט אין אונז אויפֿגעוועקט דאָס בעקומענע בוך: "רייסטער און אויפֿשריפטען, געזאַמעלט מאַטעריאַל צו דער יודישער גע-שיכטע אין רוסלאַנד".

דאָס בוך האָט אַרויס געגעבען די פעטערבורגער געזעלשאַפֿט פֿאַר פֿערשפּרייטען בילדונג צווישען די רוסישע יודען. געאַרבייט ביים זאַמלען האָט די עטנאָגראַפֿישע היסטאָרישע מיסאַן, וואָס איז בעשטאַנען פֿון די הערן: מ. מ. ווינאווער, א. ב. האַרנפֿעלד, א. סעוואַ, ג. סיר-קין, לעווין, אַנטאָקאַלסקי, בראַמסאָן, ברוצקוס, וויינשענקער, ווינער, וואַלסקע, הערצפֿעלד, גאַלדבערג, גאַרדשטיין, זיידענמאַן, קאַי, לעווין, לוריא, פֿערפֿעקאָוויץ, פֿאַנאַרעלסקי, פֿאַזנער, פֿאַראַדאָוסקאַ-יאַנאַווס-קאַ, טענענבויס, טריוואַס, טריקוס, טובים און פֿערבער. אַ ייִשר כַּח אין גאַמען פֿון גאַנצען פֿאַלק!

אינטערעסאַנט איז פֿאַר אונז די שטעלע אין דער פֿאַרעדע פֿון בוך, וואו די מיטאַרבייטער זאָגען: די אידעע, צו בעשעפֿטיגען זיך מיט אונזער אַרבייט, איז געבוירען געוואָרען אין אַפֿערוויטער און טונקעלער צייט. פֿערמישט און פֿערווירט איז אויך געוועזען די געזעלשאַפֿט, וואָס האָט זיך ווערצו גענומען, עס זענען געוועזען פֿאַרשטעהער פֿון פֿערשיע-דענע דורות מיט אָבגעריסענע שטיקער פֿון פֿערשיעדענע אידעען — אַל-געמיין מענשליכע, אַלגעמיין רוסישע, יודישע... אין די הערצער איז גע-וועזען איין אַבקלאַנג פֿון פֿערשיעדענאַרטיג דורכגעלעבטע לעבענס פֿאַק-טען, פֿון פֿערשיעדענאַרטיגע געפֿירלען! פֿעראייניגט האָט אונז אלע נור דאָס טונקעלע געפֿיהל אַז מען דאַרף עפּיס טהון, שטודיערען, ער-קלערען... און, טאַפֿענדיג אין דער פֿינסטער, האָבען מיר זיך אָנגעשלאָ-גען אַן דער אַרבייט פֿאַר דער יודישער געשיכטע.... נאר, וואָס מעהר מיר האָבען געאַרבייט, ליכטיגער, העלער האָט זיך אונז בעוויזען אונזער ציעל! די פֿערנאַנענדיג האָט זיך צוזאַמענגעגאַסען מיט דעם היינ-טיגען טאָג; אינעם אלטען האָבען מיר דאָס נייע, און אין נייעם דאָס אַל-טע דערקאַנט!... דאָס לעבען, דאָס אונמיטעלבאַרע, אַפֿט נרעבליכע לע-בען, מיט זיין גאַנצער העלקייט און פֿערשיעדענאַרטיגע פֿאַרמען, מיט אַלע זיינע קלייניגקייטען און זיגאַקען האָט אונז אַרום גענומען פֿון אלע זייטען... נאר מיר וואַקעלדיגע און שוואַכע זענען אַרויס פֿון דעם באַד-שטאַרקע און פֿרייע... "דער פֿערשטאַנד האָט אָנגעהויבען רע-דען, די האַפֿנונג בליהען..."

"צינד ווייסען מיר, אַז מיר לעבען, אַז מיר ווילען און וועלען לעבען!"

דער דראַנג צו געשיכטע איז אַפֿאַלקס-בעוועגונג.

צי איז אַפֿאַלקס-בעוועגונג נור די סומע, נור דער סך הַכּל, פֿון בעוועגונגען פֿון איינצעלנע מענשען, וואָס האָבען, דאַנק דער היסטאָרי-שער ערציהונג, דען זעלבען כאַראַקטער און רעאַגירען (ווינקען צוריק) אויף דער אייגענער אַרט אויף די זעלבע אורזאַכען (סבּות)?

צי איז די פֿאַלקס-מאַסע טויט און עס לעבען אין איהר נור איינ-צעלנע העכערע און בעסערע מענשען, איינצעלנע פֿיינערע נאַטורען. — דאָס זייערטייג אינעם טייג, — און זיי נור ערוואַכען, הויכען אין דעם עולם זייער הייסען אַטהעם, זייער "שם" און די מאַסע לעבט ערשט דאַמאַלס אויף און ווירקט און טהוט, ווי אָנגעשטעקט?

און אפשר שלאָפֿען די אלע אידעען, וואָס איינצעלנע מענשען טראָגען פֿאַר דער וועלט, אין אלע הערצער, אין אלע קעפּ, און פֿריהער נור ערוואַכען זיי ביי געוועזענע נאַטורען און זיי ערשט וועקען אַנדערע, און מיר האָבען צו טהון נור מיט וועקער, נישט ערפֿינדער?

און אפשר איז יעדעס פֿאַלק איין אַרגאַניזם און האָט זיין אייגענע נשמה, זיין אייגענעם קוואַלען פֿאַר געפֿיהלען און אידעען, און די נשמה, די גרויסע הויכע פֿאַלקס-נשמה, וואָס דרימלעט אונטער דעם לאַסט פֿון פריוואַט נשמות מיט זייערע פריוואַט-אינטערעסען ערוואַכט ערשט דעמאַלס ווען די געפֿאַהר ווערט אַלגעמיין, ווען עס ריהרט אַן דעם תּוֹך, דעם עיקר?

די פֿראַגען וועלען מיר איבערלאָזען פֿאַר פּסיכאָלאָגען, פֿאַר אונז איז גענוג דער פֿעסטגעשטעלטער פֿאַקט, אַז דער דראַנג צו היסטאָריע איז אַפֿאַלקס-דראַנג, אַניצליכער פֿאַלקס-דראַנג, אַהן אַ שפּאַר פֿון רעאַקציע.

די בעוועגונג צו לערנען אונזער געשיכטע האָט נאָך אַ וויכטיגע מַעֲלָה, זי וועט אונז געבען דאָס, פֿאַר וועלכען עס ציטערן אַזוי די "אַלטע משפּילים", וואָס האָבען איבער דער גאַנצער צייט גאָר נישט גע-לערנט און גאָר נישט פֿערגעסען, און מיט וועלכען אונזערע פֿיינד שרע-קען איבער די וועלט. זי וועט אונז געבען דעם ווירקליכען "כּל יִשְׂרָאֵל תּבָרִים" די יודישע אַהדות, וואָס איז ביי אַהער ליידער נור אַ חלום גע-וועזען, אַבייזער חלום פֿאַר אַנטיסעמיטען און אלטע משכּילים!

און פֿראַנק און פֿריי מענען מיר דערמיט אַרויסטרעטען! אויב אונ-זערע "אַלטע משכּילים" וועלען אויסגיסען נאָך איין איימער טרעהרען, שאַדט נישט, וועלען זיי געשווינדער אויס-און אַבטריקענען און די אַנטי-סעמיטען האָבען גענוג צו טהון מיטן "פֿלבור-דס", זיי זאָלען זיך אַזוי שטאַרק מיטן "כל ישראל הברים" אינטערעסירען! און עס איז שוין צייט איינצוזעהען, אַז מיר מוזען צוזאַמענגעהמען אַלע אונזערע צעוואַרפֿענע קרעפֿטען און אַרבייטען פֿאַר זיך!

דאָס צו פֿערשטעהען איז לייכט; נאר פֿון "פֿערשטעהען" קומען קיין גרויסע זאַכען נישט אַרויס. גרויסע זאַכען זענען פֿייגעל, וואָס נעסטען אין האַרץ, נישט אין מוח, און איין עכט יודיש האַרץ קען אונז געבען נור די געשיכטע!

מען דאַרף לערנען, מען דאַרף שטודיערען אונזער געשיכטע! מען דאַרף זי אויך בויען, זאַמלען ציענעל פֿאַר איהר! מען דאַרף זאַמלען מאַטעריאַל! און דאָס מאַטעריאַל צו דער געשיכטע פֿון אונזער צעוואַר-

אל כל דורשי ציון ושוהרי שפת קדשנו !

צרכי בני עמנו מרובים ומצבם החמור רע מאד, בעור אשר שאלותיהם ועניניהם בחיים ובספרה רבו ועצמו בימינו אלה ומחכים לברור וללכון כמשפט כל אלה ימריצונו להוריד מעתה בשביל הקוראים ברוסיה את מחיר העתון הנודע

ה ש ב ו ע

שהיה עד כה 5 ר"ב לשנה, עד המחיר היתר זול :

8 ר"ב לשנה, 2 ר"ב לחצי שנה

למען תמצא יד כל קורא עברי ברוסיה לאסוף אל ביתו את העתון הציוני והלאמי הזה, ה"ש"ב בעיר ווין בעזרת בחירי סופרינו, ואשר קנה לו כבר שם טוב במפעליו השונים בעולם חיינו וספרתנו במשך שנות-קיומו.

"השבוע" שם לו למטרה : להשכיל לבני עמנו, להעירם לפעלה ולמעשה להפיץ תורת אמת והשכלה נאמנה, להרחיב את הרעיון הלאמי והציוני ורעיון הישוב בא"י.

"השבוע" איננו מתחרה בשום עתון עברי אחר, לו ערך בפני עצמו ערך תמידי וקם, וכל קורא עברי ימצא בו את חפצו.

"השבוע" יבוא בכל גליון — המכיל שני גליונות בדפוס במעטפה מיוחדת — את הפרקים הקבועים האלה : (א) מאמרים ראשיים בשאלות הימן, הנוגעות בישראל בכל מקומות מושבותיו ; (ב) שדה צופים, שימת עין בעתונים ובספרים ובקרת על מאמריהם הניגעים בישראל ; (ג) מכתבה צוררינו, כל דבר הנוגע בתנועה האנטיסמית בכל מקום ומקום ; (ד) השבוע, ברור ולבון המקרים היה נכבדים, אשר נקרו ויאתו בעולם היהודים, במשך השבוע ; (ה) מבשרת ציון, כל דבר הנוגע להתנועה הציונית, המדינית והמעשית, ולכל מפעלי רעיון הישוב בא"י ; (ו) נפוצות יהודה, חרזות מאחב"י בכל ארבע כנפות הארץ ומכתבים על דרכיהם וחיהם ; (ז) אוצר הספרה, הפרק הזה יפאר וישביל בעמל מיוחד, בו יבואו מאמרים בחכמת ישראל, קורותיו ותולדותיו בעתים ובארצות שונות, ידועות ספרותיות, מאמרי בקרת, ביבליוגרפיה, שירים וספורים בסטנס מיוחדים ; (ח) פיליטון, תמונות וציורים, שיחות ספרותיות וחיוניות הומוריסקות ומלי דבריהותא מסופרים מומחים במקצוע הזה ; (ט) בכל מכל כל, חדשות כלליות ומקרי היום.

"השבוע" משלם לכל סופריו בעד פרי עטם ויש איפא לאל ידו לרכוש אליו את טובי סופרינו ברוסיה וח"ל, החיים על עטם.

"השבוע" יבוא לקוראיו ברוסיה דרך ווארשא בכרך היתר נכון ויתן לחותמיו תו"מ ע"פ התנאים המבארים הלאה את

התשורות האלה :

(א) **"האשכול"** מאסף ספרתי ומדעי, המכיל כעשרים גליונות בדפוס מאמרים מגדולי סופרי ישראל וחכמיו בכל מקצעות ספרתנו (מחירו לכר הוא 1.20 ר"ב), את התשורה הוואת נתן לכל המשלמים כסף החתימה בעד כל השנה עד 15 יאנואר הבא (למנין הרוס), וכל הקודם זכה !

(ב) **סי' חליפת מכתבים**, מכילום דברי חכמה ובקרת על ספרים ועל חכמים מפארים, בין ר' אברהם יעקב ווייצנפלד ובין ש"ר, שוח"ה, מיוס, צווייפל מנדלסון, נפתלי קעלער, ישראל יפה (ש"ן בקאליש), ועוד ועוד ובראשו תולדות ר' א"י ווייצנפלד, פרק אחר לקורות ההשכלה בקראקא (מחירו לכר הוא 75 קאפי) לכל המשלמים כסף החתימה לחצי שנה.

הנה כן במחיר שלשה ר"ב לשנה או שני ר"ב לחצי שנה יהי להקורא מלבד עתון שבועי מלא וגדוש ענינים מועילים ונעימים, גם ספר רב הכמות והאיכות, באופן אשר **"השבוע"** יערה לו באמת רק למחיר 1.80 ר"ב לשנה, 1.25 ר"ב לחצי שנה -- מחיר עתון עברי, שלא היה עוד לעולמים !

את מחיר **"השבוע"** ע"פ ההנחה החדשה, כרשום למעלה, נחוי לשלוח ישר אל עורכו הראשי :

Redacteur J. S. Fuchs, Krakau, Galizien.

או לכל סוכנינו שלא ע"מ ל"פ, אולם החותמים על **"השבוע"** ע"י סוכנינו הידועים שע"מ ל"פ צריכים להוסיף על המחיר הנ"ל 25%. כביאליסטאק וסביבותיה אפשר לחתום על **"השבוע"** ע"פ מקחי הרידקציה ע"י : אברהם פוכס, מוה"ם אינדיצקי ומוה"ם ש. ריפשיץ, השולחים גם גליון למבחן לכל דורש.

פרייליגען און דאמיען

קענען זיך אויסלערנען גוט שניידען און ניהען אין אקורצע צייט דורך בריעף אין זשארגאן, רוסיש און דייטש. די מעטאדע איז די בעסטע און די גרינגסטע. אפילו 12 יעהריגע מעדענען קענען זיך גוט אויסלערנען. אויף תשובה א מארקע, נישט זוימט און פֿרעגט אָן ביי : Mme. Naiditsch, Dawid-Horodok, Gouv. Minsk, Russie.

נור מיט עמליכע רובל

קאן יעדער מענטש ביי זיך אויפ'ן אָרט א גוטע פרנסה איינפֿיהרען אזוי ווי איך גיב צו ערקלערען דורך א בריעף געגען א 7 קאפ' מארקע. אדרעסירען :

Mr. Naiditsch, Post-Restant, Warschau, Russie.

היט זיך !

פיר א נאכגעמאכטען

און פֿאָדערט נור דעם ריכטיגען און פֿאַלשטענדיגען ספר שבט יהודה מים די צוויי וויכטיגע היסטארישע צוגאבען. פֿון יצחק פֿונק'ס פֿערלאג.

(1) גזרת ת"ח-ות"ט בעשריבען די שרעקליכע הריגות, יסורים, און ענוים, וועלכע יודען זענען דאן אויסגעשטאנען.

(2) מסעי הצלב, אריכטיגע היסטארישע בעשרייבונג פֿון די קרייצפֿאָהרער ; אלע שרעקליכע הריגות און שחיטות וועלכע יודען זענען דאן אויסגעשטאנען.

פֿאָדערט דעם שבט יהודה פֿון יצחק פֿונק'ס פֿערלאג וועלכער איז דער ערשטער ערשינענע אין דער זשארגאנישער שפראכע און וועלכער איז אַם בעסטען אָן גענומען געוואָרען. אַ בעווייז דאָס די ערשטע אויפֿלאגע וועלכע איז בעשטאנען פֿון פֿיעלע טייערער עקזעמפֿליארען איז אין אקורצע צייט פֿערקויפֿט געוואָרען אין גאנצען ; און יעצט האָב איך איהם אָפּגעדרוקט פֿון דאָס ניי נאָך פֿיעל בעסער און שענער ווי די ערשטע אויפֿלאגע.

דיזער ספר איז ביי אַיזט געוועזען אין דער העברעאישע און אויך אין פֿיעלע אנדערע שפראכען, און איז אָנגענומען געוואָרען ביי אלע יודען אין דער גאנצער וועלט און מחמת זיינע פֿיעלע חשיבות איז ער פֿערקויפֿט געוואָרען לאלפים ולרבבות.

יעצט האָבען מיר געפֿונען פֿיר נייטיג, דיזען טהייערען ספר, איבער צוועטצען אין ריינעם זשארגאן בכדי צו צייגען אונזערע לעזער די גרויסע חסדים וואָס גאָט טהוט מיט אונז.

עס איז איבריג צו ריהמען דיזען טייערען ספר, דען ווער פֿון די העברעאישע לעזער האָט נישט געלעזען אָדער געהערט פֿון דיזען ספר. וועמען פֿון די לעזער האָט נישט איבעראשט די פֿיעלע שרעקליכע און שוידערהאַפֿטע צרות וועלכע יודען זענען אין פֿיעלע צייטען אויסגעשטאנען ; די אלע לעזער ווייסען ווי וויכטיג דיזער טהייערער ספר איז.

יצחק פונק אין ווילנא

מערקט אייך און פֿאָדערט נור דעם ריכטיגען און פֿאַלשטענדיגען שבט יהודה פֿון יצחק פֿונק'ס פֿערלאג.

אדרעסע : Buchhandlung Isak Funk, Wilno.

ה ש ל ח

יצאה לאור חוברת נאוועמבר ונשלחה להחותמים.

וזה תוכנה :

(א) תורת חיים ג. ד"ר ש. ברנפלד.

(ב) הטוב והרע (המשך), הלל צייטלין.

(ג) זכרונות תונה, ברשדסקי.

(ד) מנהג ישראל, ש. א. האראדעצקי.

(ה) כלי הזמר בישראל, (המשך) פ. מינקאווסקי.

(ו) משוררת עבריה באמיריקא, יעקב ז. רייזין.

(ז) שני נביאים, שיר, י. ל. ברוכוביץ.

(ח) מוסר היהדות (המשך), דר. ד. ניימארק.

(ט) קהלות יעקב, י. ד"ר ב. ד.

(י) מחשבות ומעשים, רבי קרוב.

(יא) ענינים שונים (מכתב אל העורך א. א. לוברסקי. מקור השם "וואל",

פ. ה. וועטשטיין "מליצי ישראל", ב. הערה, נחמן חסיד)

מחירו לשנה 6 ר"ב, לחצי שנה 3 ר"ב.

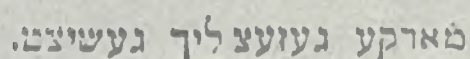
נמצאו למכר כך 1, II, IV, V מכורים ומחיר כל אחד 3,40 ר.

Verlag „ACHIASAF“ Warschau.

Warszawa, Łeszno Nr. 22.

ייד צו ווענדען אויף דיא אדרעססא
Isucher Schwartz, ZGIERŻ, Gouv. Petrokow.

זאנדערס אללען ציוניסטען צו עמפֿעהלען.
נאך פֿראנקרייך אונד אמעריקא זינד פֿיעל אהערען פֿערקויפט געווארען
איך בין זיכער, דאס אלע קויפֿער ווערען העכסט צופריעדען זיין.

Sz. Budrazki, Warszawa, ul. Graniczna 6.

Warszawa, Dzika 44.

D. MOSZKOWSKI,
Warszawa, Muranów 16.

יצחק הורוויץ — או ה. ל. מייסרֶאוויץ.